JORGE LUIS

BORGES

MARÍA KODAMA'YLA BİRLİKTE

Atlas

ÇEVİREN
Celâl Üster

JAMES WOODALL'UN ÖNSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

İletişim Yayınları, Çağdaş Dünya Edebiyatı, 2002-2010 (4 baskı)
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Atlas
© 1995 Maria Kodama
Bu kitabın yayın hakları The Wylie Agency (UK) Ltd. aracılığıyla alınmıştır.
© Önsöz: 2013, James Woodall, new introduction
The Man in the Mirror of the Book. A Life of Jorge Luis Borges
Önsözün hakları Aitken Alexander Associates'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 802 • İletişim Klasikleri 71
ISBN-13: 978-975-05-1450-0
© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2014, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Bahar Siber, Osman Yener, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Hieronymus Bosch, "St. Jerome at Prayer" (Ghent)
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Serap Yeğen
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JORGE LUIS BORGES
MARÍA KODAMA ile birlikte

Atlas

Atlas

ÇEVİREN *Celâl Üster*

JAMES WOODALL'UN ÖNSÖZÜYLE

iletişim

JORGE FRANCISCO ISIDORO LUIS BORGES 24 Ağustos 1899'da bütün malvarlığını kaybetmiş, İngiliz asıllı bir ailenin ilk çocuğu olarak Buenos Aires'te doğdu. Babasının edebiyata olan düşkünlüğü, Borges'in çocukluğundan itibaren edebiyata yönelmesine sebep oldu. Küçük yaşta İngilizceyi öğrendi. 1914'te babasının göz ameliyatı sebebiyle ailesiyle yurtdışına çıktı ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, savaş yıllarını yurtdışında geçirmek zorunda kaldı. Cenevre'de Calvin Koleji'ne devam eden Borges burada Almanca, Fransızca ve Latince öğrendi. Bu dönemde sembolizmden etkilendi. 1921'de Buenos Aires'e geri dönen Borges iki yıl sonra ilk kitabını yayımladı. 1931'den itibaren Arjantin'in en önemli edebiyat dergisi *Sur*'da düzenli olarak yazmaya başladı. Babasının ölümünden sonra 1937'de geçimini sağlayabilmek için bir halk kütüphanesinde çalışmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı sırasında iktidardaki Juan Perön'a muhalif duruşu sebebiyle kütüphanedeki işinden uzaklaştırıldı. 1946-1955 yılları arasında para kazanmak için ders vermeye ve yazmaya ağırlık verdi. Düzyazıyla şiiri birleştiren kendine özgü yazım tarzında çok sayıda eser verdi. Juan Perön devrildiğinde Buenos Aires Kütüphanesi'ne müdür oldu. Borges, 1955'te aileden gelen kalıtsal rahatsızlığından dolayı görme yetisini tümüyle kaybetti. Yapıtlarının yazımını annesi, sekreterleri ve arkadaşları devraldığı için uzun metinlerden ziyade kısa öykü ve şiire yöneldi. 1961'de Samuel Beckett'le paylaştığı Formentor Edebiyat Ödülü, Avrupa'da ün kazanmasını sağladı. Şiir, kısa öykü ve denemelerden oluşan eserleri dünya çapında yayımlandı. Borges fantastik öğeleri ağır basan kendine özgü tarzıyla, 20. yüzyılın önemli edebiyatçılarını etkiledi. 14 Haziran 1986'da hayatını kaybetti. İletişim Yayınları tarafından yayımlanan kitapları: *Ficciones* (1998), *Alef* (1998), *Brodie Raporu* (1999), *Alçaklığın Evrensel Tarihi* (1999), *Kum Kitabı* (1999), *Yedi Gece* (1999), *Dantevari Denemeler / Shakespeare'in Belleği* (1999), *Sonsuz Gül* (2002), *Evaristo Carriego* (2002), *Öteki Soruşturmalar* (2005), *Şifre* (2009), *Yaratan* (2011), *Atlas* (2012).

İçindekiler

KRONOLOJİ *9*

ÖNSÖZ / James Woodall *31*

Öndeyiş *45*
Galyalı Tanrıça *47*
Totem *49*
Caesar *51*
İrlanda *52*
Kurt *55*
İstanbul *56*
Armağanlar *58*
Venedik *60*
Bollini Geçidi *62*
Poseidon Tapınağı *64*
Başlangıç *66*
Balonla Yolculuk *68*
Almanya'da Bir Düş *71*
Atina *73*
Cenevre *74*
Piedras Köşesi ve Şili *76*

ÇÖREK ... 77
BİR ANIT ... 79
EPIDAUROS ... 81
LUGANO ... 83
SON KAPLANIM ... 85
MIDGARTHORMR ... 88
KARABASAN ... 90
ROBERT GRAVES DEYÁ'DA ... 91
DÜŞLER ... 94
KÖŞEBAŞLARI ... 96
GEMİ ... 99
ESJA OTELİ, REYKJAVIK ... 100
LABİRENT ... 102
ÇEŞMELER ... 104
TIGRE ADALARI ... 106
BIÇAK MİLONGASI ... 107
1983 ... 109
QUARTIER LATİN'DEKİ BİR OTELDE YAZDIRILAN NOT ... 110
ARS MAGNA ... 112
LA JONCTION ... 114
MADRID, TEMMUZ 1982 ... 116
LAPRIDA 1214 ... 118
ÇÖL ... 122
22 AĞUSTOS 1983 ... 123
STAUBBACH ... 125
COLONIA DEL SACRAMENTO ... 126
BUENOS AIRES'TEKİ LA RECOLETA GÖMÜTLÜĞÜ ... 128
EYLEMLE KURTULUŞ ÜZERİNE ... 129
SONDEYİŞ / MARÍA KODAMA ... 133
ÇEVİRMENİN NOTLARI ... 135

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1896		– İstanbul'da Ermeni milliyetçiler Osmanlı Bankası'na saldırdı. Yetkililer şiddetle karşılık verdi ve üç bin Ermeni öldürüldü. – H. G. Wells, *Dr. Moreau'nun Adası*.
1897		– Macaristan'da Yahudi gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı Anti-semitizm'den rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı. – Bram Stoker, *Dracula*; H. G. Wells, *Görünmez Adam*; Joseph Conrad, *Narcissus'un Zencisi*. – Paul Gauguin, *Nereden Geliyoruz? Neyiz? Nereye Gidiyoruz?*; Henri Rousseau, *Uyuyan Çingene*. Monet hayatının sonuna kadar devam ettireceği *Nilüferler* serisini resmetmeye başladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1898		– İspanya-Amerika Savaşı. Küba, bağımsızlığını ilan etti; Birleşik Devletler Porto Riko, Guam ve Filipinler'i ele geçirdi. – Romancı Émile Zola, Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subayları Dreyfus Olayı'ndaki yaklaşımından ötürü kınayan "J'Accuse...!" ("Suçluyorum...!") başlıklı yazısını kaleme aldı. İftirayla suçlanan Zola, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. – Henry James, *Yürek Burgusu*; H. G. Wells, *Dünyalar Savaşı*.
1899	Jorge Luis Borges 24 Ağustos'ta Buenos Aires, Arjantin'de dünyaya geldi. Babası Jorge Guillermo Borges Haslam bir albayın oğluydu ve eğitimli bir aileden geliyordu. Annesi Leonor Acevedo Suárez, *criollo* kökenli bir Uruguaylı ailenin kızıydı.	
1899-1914	Borges on bir yaşına kadar evde eğitim almış, babaannesi İngiliz olduğundan evde sürekli konuşulan dili öğrenmiş, on iki yaşında Shakespeare'i İngilizce okuyabilecek seviyeye gelmiştir.	
1900		– İtalya'da Kral I. Umberto suikaste uğradı. Max Planck, Kuantum Teorisi'ni geliştirdi. Sigmung Freud, *Düşlerin Yorumu*'nu yazdı. – Frank Baum, *Oz Büyücüsü*; Joseph Conrad, *Lord Jim*.
1901		– Birleşik Devletler Başkanı William McKinley suikaste uğradı, Theodore Roosevelt başkan oldu. Kraliçe Victoria hayatını kaybetti. – Thomas Mann, *Buddenbrooklar*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1902		– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*; Arthur Conan Doyle, *Baskerville Tazısı*.
1903		– Birleşik Devletler, Panama'nın Kolombiya'dan bağımsızlığını ilan etmesini sağladı. Wright Kardeşler, tek kanatlı ve buhar motorlu havadan ağır uçan ilk pervaneli uçuşu gerçekleştirdi. – Jack London, *Uçurum Insanları*.
1904		– New York metrosu hizmete girdi. İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması imzalandı. – Joseph Conrad, *Nostromo*.
1905		*"Kanlı Pazar"*: Rusya'da ayaklanmalar Kışlık Saray'a ulaştı; isyanlar şiddetle bastırıldı, iki yüz ila bin arasında devrimci öldürüldü. Albert Einstein, izafiyet teorisini geliştirdi. Aralarında Henri Matisse'in de bulunduğu Fovist sanatçılar, Paris'te Salon d'Automne'da ilk kez sergi düzenlediler.
1906		– Roosevelt'in başarısız imla devrimi gerçekleşti. Büyük San Francisco depremi oldu, sonrasında yangınlar dört gün boyunca sürdü. Finlandiya, kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu. – Upton Sinclair, *Chicago Mezbahaları*.
1907		– İlk elektrikli çamaşır makinesi icat edildi. Pablo Picasso, kübizmi başlattı. – Joseph Conrad, *Gizli Ajan*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1908		– Osmanlı'da İkinci Meşrutiyet ilan edildi. İtalya'da meydana gelen depremde 150.000 kişi öldü. Ford, Model T otomobili piyasaya sürdü. *Tunguska olayı*: Sibirya'da nedeni belirsiz, büyük bir patlama meydana geldi. – E. M. Forster, *Manzaralı Bir Oda*; Kenneth Grahame, *Söğütlükte Rüzgâr*.
1909		– Robert Peary, Kuzey Kutbu'na ulaşan ilk insan oldu. Japonya'da Prens İto suikaste uğradı. Plastik keşfedildi. – Jack London, *Martin Eden*.
1910		– Halley kuyrukluyıldızı dünyadan geçti. Tango müziği popüler oldu. – E. M. Forster, *Howards End*; Gaston Leroux, *Operadaki Hayalet*.
1911		– *Mona Lisa* tablosu çalındı. Çin'de devrim oldu. Antik İnka kenti Machu Picchu keşfedildi. – Edith Wharton, *Ethan Frome*; Max Beerbohm, *Zuleika Dobson*.
1912		– Arjantin'de Sáenz Peña Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle tüm erkeklere gizli ve evrensel seçmenlik hakkı getirildi; bu gelişmeler '80 Kuşağı oligarşisinin sonunu hazırladı. – Titanic *faciası*: Batmaz denilen gemi, 14 Nisan günü buzdağına çarptı, 1500'ün üzerinde insanın ölümüne neden oldu. – Thomas Mann, *Venedik'te Ölüm*; Lev Tolstoy, *Hacı Murat*.
1913		– Henry Ford, yürüyen bant tekniğini kullanan ilk fabrikayı açtı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1913		– D. H. Lawrence, *Oğullar ve Sevgililer*; Marcel Proust, *Swann'ların Tarafı*.
1914	Borges ailesi Avrupa ziyaretleri sırasında I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Cenevre'ye yerleşti. Borges ortaöğretimini burada tamamladı, Fransızca ve Almanca öğrendi.	– Arşidük Franz Ferdinand'ın, Saraybosna'da suikaste uğramasıyla I. Dünya Savaşı başladı. Charlie Chaplin, ilk kez Şarlo karakteriyle beyazperdede boy gösterdi. – James Joyce, *Dublinliler*.
1915		– Ermeni Kırımı. Britanyalı yolcu gemisi RMS *Lusitania*, Almanya tarafından batırıldı, gemide bulunan 1198 kişi hayatını kaybetti. Çanakkale Savaşı. – Franz Kafka, *Dönüşüm*.
1916		– Arjantin'de Radikal Parti'den Hipolito Yrigoyen başkan seçildi. Enflasyonla mücadele için asgari ücret uygulamasını başlattı. – I. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nde Somme ve Verdun Muharebeleri yapıldı. İrlanda'da isyancılar Paskalya Ayaklanması'nı başlattı. – James Joyce, *Sanatçının Genç Bir Adam Olarak Portresi*;
1917		*Rusya'da Bolşevik Devrimi*: Lenin önderliğindeki Bolşevikler, Petrograd'daki Kışlık Saray'ı ele geçirdiler. Mata Hari casus olduğu suçlamasıyla idam edildi.
1918		Arjantin'de öğrenciler, üniversitelerde reform talebiyle gösteriler yaptı. Devrilen Rus Çarı II. Nikola ve Romanov ailesi Bolşeviklerce öldürüldü. İspanyol Nezlesi Salgını tüm dünyaya yayıldı. Bugün bu salgında 100 milyon kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1919	Savaşın sona ermesinden sonra İspanya'ya gitti ve *Ultraísmo* adlı edebi harekete katıldı. İlk şiiri *Grecia* dergisinde yayımlandı.	– İtilaf Devletleri ve Almanya arasında imzalanan Versay Barış Antlaşması'yla I. Dünya Savaşı resmen sona erdi. – Sherwood Anderson, *Winesburg, Ohio.*
1920		– Birleşik Devletler'de Volstead Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle alkol yasağı başladı. Kadınlara Birleşik Devletler'de oy hakkı tanındı. İlk ticari radyo yayını yapıldı. – D. H. Lawrence, *Aşık Kadınlar*; Edith Wharton, *Masumiyet Çağı*.
1921	Ailesiyle birlikte Arjantin'e döndü ve Arjantinli dostlarıyla kendi ultraistler grubunu kurdu. Yayımladıkları *Prisma* dergisinin dağıtımını, Buenos Aires'in duvarlarına yapıştırarak yapıyorlardı.	Almanya'da enflasyon rekor seviyelere ulaştı. Yalan makinesi icat edildi.
1922		– Mussolini, Roma'ya girdi. Michael Collins, İrlanda İç Savaşı sırasında öldürüldü. Firavun Tutankamon'un mezarı keşfedildi. – James Joyce, *Ulysses*; Virginia Woolf, *Jacob'ın Odası*; T. S. Eliot, *The Waste Land.*
1923	Filozof Macedonio Fernández ile tanıştı ve arkadaş oldu. İlk şiir kitabı *Fervor de Buenos Aires*'i yayımladı.	Hitler, başarısız darbe girişiminin ertesinde hapse atıldı. Çarliston dansı moda oldu. Sesli filmler gösterime girdi.
1924		– *"Yüzyılın Davası"*: İki zengin ve parlak Chicago'lu genç olan Nathan Leopold ve Richard Loeb, sıkılmalarını sebep göstererek 14 yaşındaki Bobby Franks'i kaçırdılar ve öldürdüler. V. İ. Lenin öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1924		– Thomas Mann, *Büyülü Dağ*; E. M. Forster, *Hindistan'a Bir Geçit*; Franz Kafka, *Dava*.
1925	İkinci şiir kitabı *Luna de Enfrente* yayımlandı.	– Hitler, *Kavgam*'ı yayımladı. – F. Scott Fitzgerald, *Muhteşem Gatsby*; Virginia Woolf, *Mrs Dalloway*; Franz Kafka, *Dava*.
1926		– Mussolini'ye ilk suikast girişimi. Sihirbaz Houdini yediği yumruk sonucu hayatını kaybetti. – Ernest Hemingway, *Güneş de Doğar*; William Faulkner, *Aşk ve Ölüm*; Vladimir Nabokov, *Mary*.
1927		– Cordoba'da *Fabrica Militar de Aviones* uçak imalat fabrikası kuruldu. BBC kuruldu. Charles Lindbergh, Atlantik Okyanusu'nu bir uçtan bir uca tek başına uçtu. Amerika'da İtalyan göçmenlere duyulan nefret; cinayet ve gasp olaylarıyla suçlanan Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti'nin idamına sebep oldu. – Virginia Woolf, *Deniz Feneri*.
1928		– Yrigoyen tekrar başkan seçildi. Penisilin keşfedildi. İlk Mickey Mouse filmi gösterildi. – Evelyn Waugh, *Gerileme ve Çöküş*; Virginia Woolf, *Orlando*.
1929	Üçüncü şiir kitabı *Cauderno San Martín* yayımlandı. Denemelerini derlediği kitabıyla belediyeden 3.000 pesoluk bir ödül kazandı.	– "Kara Perşembe" günü New York Borsası dibe vurdu ve tüm dünyayı etkileyecek tarihin en büyük ve en uzun soluklu ekonomik krizi Büyük Buhran başladı. Akademi Ödülleri ilk kez düzenlendi. – William Faulkner, *Ses ve Öfke*; Ernest Hemingway, *Silahlara Veda*; Erich Maria Remarque, *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1930	*Evaristo Carriego* yayımlandı.	– General Uriburu önderliğinde tüm Arjantin Silahlı Kuvvetleri darbe yaparak Yrigoyen'i görevinden indirdi ve Arjantinlilerin deyişiyle "Alçak On Yıl" başladı. Pluton keşfedildi. Nazi partisi, Almanya'da mecliste çoğunluğu elde etti. – William Faulkner, *Döşeğimde Ölürken*.
1931		– Seçimlerde hileyle General Agustín Justo başkanlığa geldi. 443 metrelik Empire State Binası tamamlandı; 1972 yılına kadar dünyanın en yüksek gökdeleniydi. – Virginia Woolf, *Dalgalar*.
1932	Kaybolmamış ilk deneme derlemesi olan *Discusión* yayımlandı.	– Arjantin'de tekrar sivil yönetime geçildi. Amelia Earhart, Atlantik Okyanusu'nu geçen ilk kadın pilot oldu. Bilimadamları bu yıl atomu parçaladı. – Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*; Vladimir Nabokov, *Karanlıkta Kahkaha*.
1933		İlk Nazi toplama kampı inşa edildi. Adolf Hitler, Almanya'da şansölye oldu.
1933-34	*Alçaklığın Evrensel Tarihi*'ni yayımladı.	
1934		– *Dust Bowl*: Kuzey Amerika'da şiddetli toz fırtınaları, ekinlere büyük zarar verdi ve toplu göçlere sebep oldu. Sovyetler Birliği'nde "Terör" dönemi. Soyguncu âşıklar Bonnie ve Clyde, polis tarafından öldürüldü. – Mihail Şolohov, *Ve Durgun Akardı Don*; Evelyn Waugh, *Bir Avuç Toz*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1935		Almanya, Yahudi karşıtı Nüremberg Kanunları'nı yürürlüğe koydu. John Maynard Keynes, ekonomi teorisini geliştirdi.
1936	Deneme derlemesi *Sonsuzluğun Tarihi* yayımlandı.	– Berlin'de Nazi Olimpiyatları düzenlendi. İspanyol İç Savaşı başladı. Kral VIII. Edward, tahttan çekilmeye karar verdi ve krallığı kardeşine bıraktı. – William Faulkner, *Absalom, Absalom!*
1937	İşçi mahallesi Miguel Cané'de bulunan Buenos Aires Belediye Kütüphanesi'nde çalışmaya başladı. Dokuz yıl bu işe devam etti.	– *Hindenburg Faciası*: Almanya bandıralı *Hindenburg* zeplininde New Jersey'ye iniş sırasında yangın çıktı. Yolcu ve mürettebattan 36 kişi hayatını kaybetti. Amelia Earhart'ın uçağı, Pasifik Okyanusu'nda kayboldu. Japonya, Çin'i işgal etti. – Virginia Woolf, *Yıllar*.
1938	Babası Jorge Guillermo öldü. Noel arifesinde, Borges kafasından ağır bir sakatlık geçirdi; tedavisi sırasında kan zehirlenmesinden ölmekten son anda kurtuldu.	– Üçüncü Reich, Avusturya'yı ele geçirdi. *Kristal Gece*: Alman diplomat Ernst vom Rath'ın Paris'te suikaste uğramasının ardından Joseph Goebbels'in Yahudilere karşı ayaklandırdığı halk, evlerine, işyerlerine ve ibadethanelerine saldırdı. – Graham Greene, *Brighton Rock*; Vladimir Nabokov, *İnfaza Çağrı*; Jean-Paul Sartre, *Bulantı*.
1939	Bir ay boyunca kan zehirlenmesiyle mücadele etti. İlk Borgesvari hikâye olarak kabul edilen "Don Kişot'un Yazarı Pierre Menard" öyküsünü mayıs ayında yayımladı.	– Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle II. Dünya Savaşı patlak verdi. Arjantin, tarafsızlığını ilan etti. – James Joyce, *Finnegans Wake*; Christopher Isherwood, *Hoşçakal Berlin*; Raymond Chandler, *Büyük Uyku*; John Fante, *Toza Sor*.
1940		– Almanya Hollanda, Belçika ve Fransa'yı işgal etti. İngiltere'de Churchill başbakanlığa seçildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1940		– Ernest Hemingway, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*; Arthur Koestler, *Gün Ortasında Karanlık*.
1941		– Yahudi Soykırımı başladı. Almanya Selanik'i işgal etti, Girit adasını uçaklarla bombaladı. Pearl Harbor'a yapılan saldırı sonrası ABD, II. Dünya Savaşı'na girdi. Hitler, Sovyetler Birliği'ne doğru ilerledi; Leningrad'ın işgali başladı. – Vladimir Nabokov, *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*; Bertolt Brecht, *Cesaret Ana*; Henri Bergson, James Joyce ve Virginia Woolf öldü. – Orson Welles'in başyapıtı *Yurttaş Kane* gösterime girdi.
1942	Öykü kitabı *Yolları Çatallanan Bahçe* yayımlandı. Adolfo Bioy Casares'le birlikte H. Bustos Domecq mahlasıyla *Don Isidro Parodi'ye Altı Bilmece* kitabını yayımladı.	– Arjantin, Pearl Harbor saldırısı sonrası Japonya ve Almanya'yla diplomatik ilişkilerini kesmeyi reddetti. Fizikçi Robert Oppenheimer başkanlığında Manhattan Projesi başladı. Stalingrad Muharebesi. – Robert Musil, *Niteliksiz Adam*.
1943		– Albay Juan Perón'un içinde bulunduğu milliyetçi kurmaylar "Ulusal Devrim" yaparak yönetimi ele geçirdiler, tarafsızlık politikasını sürdürdüler. Varşova Gettosu Ayaklanması başarısızlığa uğradı. Tahran Konferansı yapıldı. – Antoine de Saint-Exupéry, *Küçük Prens*; Bertolt Brecht, *Sezuan'ın İyi İnsanı*; Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1944	İkinci öykü kitabı *Artificios* yayımlandı; bu kitap *Yolları Çatallanan Bahçe*'ye eklendi ve *Ficciones* adıyla yayımlandı. Perón'un iktidara gelmesinden sonra kütüphanedeki görevinden ayrıldı; İngiliz ve Amerikan edebiyatı öğretmeye başladı.	– San Juan depremi kenti yerle bir etti, 10.000 kişinin ölümüne neden oldu. Normandiya Çıkarması. Baltık devletleri Sovyetler Birliği tarafından işgal edildi. – Jean Anouilh, *Antigone*; Friedrich Hayek, *Kölelik Yolu*.
1945		– Arjantin, Japonya ve Almanya'yla diplomatik ilişkilerini sonlandırdı ve iki ülkeye savaş ilan etti; Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olarak katıldı. Perón tutuklandı, daha sonra Descamisados ("Gömleksizler") adı verilen grubun protestoları sonrası serbest bırakıldı. Dresden bombalandı. Yalta Konferansı toplandı. Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atıldı. II. Dünya Savaşı sona erdi. Franklin Delano Roosevelt, Adolf Hitler ve Benito Mussolini'nin ölümleri. Postdam Konferansı'yla Avrupa, Batı ve Sovyet bloklarına ayrıldı. – Amerikalı şair Ezra Pound, İtalya'da direnişçi örgütlerce tutuklandı ve serbest bırakıldı. ABD Silahlı Kuvvetleri'nce tutuklu bulunduğu kışlada, ünlü kantolarını yazdı. Pablo Neruda, Şili'de Komünist partiden senatör oldu. Aleksandr Soljenitsin Stalinist hükümeti eleştirdiği için sekiz yıl hapse mahkûm edildi. Hermann Broch, *Vergilius'un Ölümü*; Jean-Paul Sartre, *Akıl Çağı*; George Orwell, *Hayvan Çiftliği*; John Steinbeck, *Sardalya Sokağı*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1946		– Peron başkan seçildi. Halka maaşlarda artış ve sosyal güvenlik vaatlerinde bulundu. "Evita" ismiyle bilinen karısı Eva'yı işçi ilişkileri sorumlusu yaptı. Toprak reformu isteyen halk, Malón de la Paz'dan başkent Buenos Aires'e kadar yürüdü. İtalya cumhuriyet oldu. – W. H. Auden, ABD vatandaşı oldu. Christopher Isherwood, *Berlin Öyküleri*; Nikos Kazantzakis, *Zorba*; Boris Vian, *Mezarlarınıza Tüküreceğim.* Gertrude Stein ve H. G. Wells'in ölümü.
1947		– Arjantin'de kadınlara oy hakkı tanındı. Komünizmle savaş için Truman Doktrini uygulamaya kondu. CIA kuruldu. Ses duvarı aşıldı. – Albert Camus, *Veba*; Max Horkheimer ve Theodor Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*.
1948		– İsrail devleti kuruldu. Berlin Ablukası başladı. Mohandas Gandhi suikaste uğradı. – Norman Mailer, *Çıplak ve Ölü*; Bertolt Brecht, *Kafkas Tebeşir Dairesi*.
1949	İkinci öykü derlemesi *Alef*'i yayımladı.	– Yeni anayasayla başkanın yetkileri artırıldı. Peronculların çoğunluğunu oluşturduğu meclis, hükümet aleyhine konuşanlara hapis cezası getiren yasayı kabul etti. Rejim karşıtları hapsedildi, bağımsız gazeteler baskı altına alındı. NATO kuruldu; Berlin Ablukası sona erdi ve Almanya, Sovyet kontrolündeki Alman Demokratik Cumhuriyeti'yle NATO destekli Almanya Federal Cumhuriyeti olarak ikiye ayrıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1949		– Brecht'in *Cesaret Ana* oyunu Doğu Berlin'de Deutsches Theater'da ilk defa sahnelendi. George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*; Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*; Simone de Beauvoir, *İkinci Cins*.
1950	*Sociedad Argentina de Ecritores* (Arjantin Yazarlar Birliği) başkanı seçildi.	– *Comisión Nacional de Energía Atómica* (*Ulusal Atom Enerjisi Komisyonu*) Juan Perón'un emriyle kuruldu. Kore Savaşı başladı. – George Orwell, Cesare Pavese ve George Bernard Shaw'ın ölümü.
1951		– Perón ezici bir çoğunlukla tekrar başkan seçildi. – Julio Cortázar, *Bestiario*; J. D. Salinger, *Çavdar Tarlasında Çocuklar*; Vladimir Nabokov, *Konuş, Hafıza: Tekrar Ele Alınmış Bir Otobiyografi*. Sinclair Lewis, Ludwig Wittgenstein ve André Gide'in ölümü.
1952	Ünlü deneme kitabı *Öteki Soruşturmalar* yayımlandı.	– Eva Perón kanserden ölünce; Perón'a destek azalmaya başladı. II. Elizabeth, Britanya kraliçesi oldu. Mısır'da devrim sonrası Kral I. Faruk devrildi, İngiliz işgali sona erdi. ABD, atom bombasından çok daha yıkıcı bir silah olan hidrojen bombasını geliştirdi. – Arthur Miller'ın *Cadı Kazanı* oyunu ilk kez Broadway'de sahnelendi. James Baldwin, *Git Onu Dağa Anlat*; J. D. Salinger, *Dokuz Öykü*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1953		– Josef Stalin'in ölümü. Muhammed Musaddık, darbe sonrası görevden uzaklaştırıldı. Kore Savaşı sona erdi. Albay John Hunt'ın liderlik ettiği Britanyalı dağcılar, Everest Tepesi'ne ilk ulaşan insanlar oldu. DNA keşfedildi. – Dublin'de "Bloomsday" ilk kez kutlandı; Aldous Huxley, *Algı Kapıları*. Colette öldü.
1954		– Sovyetler Birliği, nükleer enerjiyi kullanarak elektrik üretti. Cezayir'de savaş başladı. – Nabokov'un *Lolita* kitabı Paris'te yayımlandı. Yaşar Kemal, *İnce Memed*; Françoise Sagan, *Hoşgeldin Hüzün*; Samuel Beckett, *Godot'yu Beklerken*. Thomas Mann öldü.
1955	Perón'un devrilmesinden sonra Arjantin Ulusal Kütüphanesi müdürlüğüne getirildi. Bu dönemde ailesinde kalıtımsal bir hastalık olan görme kaybı, giderek körleşmesine neden oldu.	– Arjantin'de binlerce kişinin öldüğü iç savaş sonrası Silahlı Kuvvetler darbe yaptı. Perón görevinden istifa etti ve bir Paraguay gambotuna saklandı. Önce Paraguay'da, sonra İspanya'da sürgün hayatı yaşadı. Birleşik Devletler anayasası model alınarak yazılmış 1853 federal anayasasına dönüldü. Varşova Paktı imzalandı. – Ted Hughes'la Sylvia Plath evlendi. James Baldwin, *Giovanni'nin Odası*; Saul Bellow, *Günü Yaşa*; Allen Ginsberg, *Uluma*. Bertolt Brecht öldü.
1956	Buenos Aires Üniversitesi'nde İngiliz ve Amerikan Edebiyatı profesörlüğüne getirildi, bu görevi on iki yıl boyunca sürdürdü.	– Fransa'da Beşinci Cumhuriyet kuruldu. Stalinist hükümete karşı ayaklanan Budapeşte'yi Sovyet birlikleri işgal etti. Süveyş Kanalı'nı millileştiren Cemal Abdül Nasır, Süveyş Bunalımı'nı tetikledi. Brasilia inşa edildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1956		– Jack Kerouac, *Yolda*; Vladimir Nabokov, *Pnin*; Boris Pasternak, *Doktor Jivago*; Ayn Rand, *Atlas Silkindi*.
1957		– Uzay Çağı'nı başlattığı kabul edilen Sputnik 1 yörüngeye gönderildi. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan Roma Antlaşması imzalandı. – Harold Pinter'ın oyunu *Doğum Günü Partisi*, Londra'da bir hafta sahnede kaldı. Chinua Achebe, *Parçalanma*; Truman Capote, *Tiffany'de Kahvaltı*; Claude Lévi-Strauss, *Yapısal Antropoloji*.
1959		– Küba'da diktatör Fulgencio Batista'nın rejimine karşı ayaklanan Fidel Castro ve silah arkadaşları, yönetimi yılbaşında devraldı. Kıbrıs ve Singapur, bağımsızlığını ilan etti. – Philip Roth, *Hoşçakal Columbus*; Kurt Vonnegut, *Titan'ın Sirenleri*; Jean Anouilh, *Becket*; Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*; Karl R. Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. – *"Müziğin Öldüğü Gün"*: Richie Valens, Buddy Holly ve Big Bopper'ın uçağı, Iowa yakınlarında düştü.
1960	*El hacedor* (*Yaratan*) yayımlandı.	– Afrika'da on yedi devlet bağımsızlığını ilan etti. Patrice Lumumba'nın suikaste uğramasıyla Kongo Krizi patlak verdi. Türkiye'de 27 Mayıs ihtilali oldu. Liverpool'da The Beatles ilk kez sahneye çıktı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1960		– Penguin Yayınevi, *Lady Chatterley'nin Âşığı* romanını basmaktan dava edildiği müstehcenlik suçundan beraat etti. Harper Lee, *Bülbülü Öldürmek*; John Updike, *Tavşan Kaç*; Eugene Ionesco, *Gergedanlar*. Albert Camus trafik kazasında öldü.
1961	Samuel Beckett'le birlikte ilk kez verilen Prix Formentor'a layık görüldü ve uluslararası üne kavuştu. Texas Üniversitesi'ne konuk profesör olarak davet edildi.	– Berlin Duvarı inşa edildi. Yuri Gagarin, uzaya ilk çıkan insan oldu. – Joseph Heller, *Madde 22*; Stanislaw Lem, *Solaris*; J. D. Salinger, *Franny ve Zooey*; Muriel Spark, *Bayan Jean Brodie'nin Baharı*; Kurt Vonnegut, *Gece Ana*.
1962		– Arjantin'de darbe sonrası Arturo Frondizi'nin sivil hükümeti devrildi. Küba Füze Krizi patlak verdi. Cezayir'de savaş devletin bağımsızlığını ilan etmesiyle sona erdi. Papa XXIII. Jean, Vatikan II'yi açtı. – Marilyn Monroe ve Arthur Miller, Meksika'da boşandı; Vladimir Nabokov, *Soluk Ateş*; Aleksandr Soljenitsin, *Ivan Denisoviç'in Bir Günü*. e. e. cummings, Hermann Hesse, Georges Bataille ve William Faulkner'ın ölümü. – The Beatles'ın ilk albümü Birleşik Devletler'e ulaştı; Batı dünyasında Beatlemania ve "İngiliz İşgali" başladı.
1963		– John F. Kennedy, Dallas'ta suikaste uğradı. Martin Luther King Jr., Washington'da Lincoln Anıtı önünde "Bir Hayalim Var" başlıklı konuşmasını yaptı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1963		– John Fowles, *Koleksiyoncu*; Mary McCarthy, *Grup*; Sylvia Plath, *Sırça Fanus*; Thomas Pynchon, *V.*; Kurt Vonnegut, *Kedi Beşiği*. Sylvia Plath, Nâzım Hikmet, Theodore Roethke, Aldous Huxley ve C. S. Lewis öldü.
1964	Dördüncü şiir kitabı *El Otro, el mismo* yayımlandı.	– Kolombiya'da devletle FARC (Kolombiya Devrimci Silah Güçleri) ve ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) gibi köylü gerilla örgütleri arasında günümüze kadar devam eden savaş başladı. – Saul Bellow, *Herzog*; Vladimir Nabokov, *Lujin Savunması*.
1965		– Winston Churchill öldü; Malcolm X, New York'ta suikaste uğradı. – Sylvia Plath, *Ariel*.
1966		– Arjantin'de General Juan Carlos Onganía darbe sonrası yönetimi devraldı ve tüm siyasi partileri susturdu. – Mihail Bulgakov, *Efendi ve Margarita*; Truman Capote, *Soğukkanlılıkla*; Tom Stoppard, *Rosencrantz ve Guildenstern Öldü*; Michel Foucault, *Şeylerin Sırası*. Evelyn Waugh ve André Breton öldü.
1967	Elsa Astete Millán'la evlendi. Adolfo Bioy-Casares'le, H. Bustos Domecq mahlasını tekrar kullanarak *Crónicas de Bustos Domecq* adlı deneme kitabını yayımladılar.	– "Aşk Yazı" ile hippi hareketi gençler arasında hızla yayıldı ve yarattığı sosyal değişim, 1960'ların geri kalanını ve 70'lerin ilk yıllarını etkiledi. İsrail ve Arap ülkeleri arasında Altı Gün Savaşı yapıldı. Ernesto "Che" Guevara öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1967		– Gabriel García Marquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*; Angela Carter, *Büyülü Oyuncakçı Dükkânı*. Dorothy Parker, Siegfried Sassoon ve Carson McCullers öldü.
1968		Başkanlık seçimleri öncesinde Martin Luther King Jr. ve Robert F. Kennedy peş peşe suikaste uğradı. Alexander Dubček'in iktidara gelmesiyle başlayan Prag Baharı, SSCB ve Varşova Paktı müttefiklerinin ülkeyi işgal etmesiyle sona erdi. Fransa'da Mayıs 68 gösterileri yapıldı. Kuzey İrlanda'da artan şiddet olaylarıyla "The Troubles" başladı.
1969	Beşinci şiir kitabı *Karanlığa Övgü* yayımlandı. Margarita Guerrero ile yazdığı *Kurgusal Varlıklar Kitabı*'nı yayımladı.	– Mayıs ayında Cordobazo gösterileri sonrası binlerce vatandaş orduyu ve polisi etkisiz hale getirerek iki gün boyunca Córdoba'yı işgal etti. Apollo 11 ayın yüzeyine indi, Neil Armstrong aya ilk basan insan oldu. Woodstock Müzik Festivali düzenlendi. – Vladimir Nabokov, *Ada ya da Arzu*; John Fowles, *Fransız Teğmenin Kadını*; John Cheever, *Bullet Park*; Philip Roth, *Portnoy'un Şikâyeti*; Kurt Vonnegut, *Mezbaha No. 5*. John Kennedy Toole ve Jack Kerouac öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1970	Üçüncü öykü kitabı *Brodie Raporu* yayımlandı. Elsa'dan boşandı.	– Onganía'nın görevinden alınmasından sonra General Alejandro Lanusse başkanlığa geldi. Solcu *Montoneros* ve *Ejército Revolucionario del Pueblo* örgütleriyle antikomünist kontrgerilla grupları arasında iç savaş başladı. Polonya'da ayaklanma; Kamboçya'da iç savaş patlak verdi. Ürdün'de Kara Eylül olayları oldu. Jimi Hendrix ve Janis Joplin hayatını kaybetti. – Dario Fo'nun *Bir Anarşistin Kaza Sonucu Ölümü* oyunu ilk defa Varese'de sahnelendi. Bertrand Russell öldü.
1971	Oxford'dan fahri doktora aldı.	Idi Amin, Uganda'da devrim sonrası yönetimi ele geçirdi. İlk mikroçip üretildi.
1972	Altıncı şiir kitabı *El oro de los tigres* yayımlandı.	– Kuzey İrlanda'da Kanlı Pazar yaşandı. Münih'te düzenlenen 1972 Olimpiyatları kana bulandı, Kara Eylül adlı Filistinli grup 11 İsrail olimpiyatçıyı öldürdü. – Sir John Betjeman, Birleşik Krallık kraliyet şairi oldu. Italo Calvino, *Görünmez Şehirler*; Vladimir Nabokov, *Saydam Şeyler*.
1973	1973 Arjantin Ulusal Kütüphanesi'ndeki görevinden istifa etti.	– Perón yanlısı parti Mart'ta seçimleri kazandı, Hector Campora başkan oldu. Arjantin'de terör olayları. *Ezeiza katliamı*: 18 yıldır sürgünde olan Juan Perón'u karşılamaya gelen kalabalıkta Peronistlerin sağcı kanadı kalabalıkta solculara ve Montoneros üyelerine ateş açtı, on üç kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı. Campora görevinden ayrıldı, Perón Eylül ayında tekrar başkan oldu. Yom Kippur Savaşı. Watergate skandalı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1973		– Şilili şair Pablo Neruda'nın cenazesi, Pinochet yönetimine karşı gösterilere dönüştü. *Efendi* ve *Margarita*, ilk defa Sovyetler Birliği'nde eksiksiz olarak yayımlandı. Thomas Pynchon, *Gravity's Rainbow*. W. H. Auden öldü. – Pablo Picasso'nun ölümü.
1974		Juan Perón öldü, karısı Isabel Martinez de Perón başkan oldu. Terör arttı, yüzlerce kişi öldü. Grevler ve gösteriler patlak verdi. Kıbrıs Harekâtı düzenlendi. Portekiz'de Karanfil Devrimi sonrası demokrasiye geçiş başladı. Birleşik Devletler'de Richard Nixon görevinden istifa etti.
1975	Dördüncü öykü derlemesi *Kum Kitabı* ve yedinci şiir kitabı *La rosa profunda* (*Sonsuz Gül*) yayımlandı. Annesi 99 yaşında hayatını kaybetti.	– Arjantin'de enflasyon %300'e yükseldi. Kuzey Vietnam güçlerinin Saigon'a girmesiyle Vietnam Savaşı sona erdi. Francisco Franco öldü. – Saul Bellow, *Humboldt'un Armağanı*; Carlos Fuentes, *Terra Nostra*.
1976		– General Jorge Videla cuntası Martinez de Perón'u devirdi ve yönetimi devraldı, meclis feshedildi. Rejim karşıtları tutuklandı, on binlerce kişi kayboldu. Çin Kültür Devrimi sona erdi. – Raymond Carver, *Lütfen Sessiz Olur musun Lütfen?*; Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi I*. Agatha Christie öldü.
1977	Sekizinci şiir kitabı *Historia de la noche* yayımlandı.	– *Voyager* uzaya gönderildi, ilk topluca üretilmiş kişisel bilgisayarlar piyasaya girdi. – Iris Murdoch, *Deniz, Deniz*. Jacques Prévert ve Vladimir Nabokov öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1978		Afganistan'da iç savaş başladı; İspanya tamamen demokrasiye geçti. I. Ioannes Paulus'un otuz üç gün süren papalığının ardından ölmesiyle, yerine II. Ioannes Paulus geçti. Yapay insülin geliştirildi, ilk tüp bebek dünyaya geldi.
1979		– Sovyet-Afgan Savaşı başladı. İran Devrimi sonrası Şah Rıza Pehlevi sürgüne kaçtı, İranlıların ABD Konsolosluğu'nu basmasıyla İran Rehine Krizi patlak verdi. Margaret Thatcher, Britanya Başbakanı oldu. – Angela Carter, *Kanlı Oda*; Jean François Lyotard, *Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor*.
1980		– Ronald Reagan, ABD Başkanı oldu. İran-Irak Savaşı başladı. Türkiye'de 12 Eylül askeri darbesi oldu. – J. M. Coetzee, *Barbarları Beklerken*; Salman Rüşdi, *Geceyarısı Çocukları*; Carl Sagan, *Kozmos*. Barbara Pym, C. P. Snow, Marshall McLuhan, Henry Miller, Katherine Anne Porter ve Jean-Paul Sartre öldü. – John Lennon öldürüldü.
1981		– General Leopoldo Galtieri, askeri rejimin başına getirildi. Columbia Uzay Mekiği, yörüngede ilk turunu tamamladı. – Raymond Carver, *Aşk Konuştuğumuzda Ne Konuşuruz*. William Saroyan öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1982		General Leopoldo Galtieri'nin Falkland Adaları'na asker çıkarmasıyla Falkland Savaşı başladı. İngiliz güçleri Haziran ortasında adayı geri aldı, 700 Arjantinli çatışmalar sırasında öldü. Galtieri'nin yerine General Reynaldo Bignone getirildi. İsrail Lübnan'ı işgal etti.
1983	Légion d'Honneur'e layık görüldü.	– Arjantin sivil yönetime döndü, radikal Raúl Alfonsin başkan oldu. İnsan haklarını ihlal eden askerî liderler, yargı karşısına çıkarıldı. Karayipler'de bulunan Grenada Adası Birleşik Devletlerce işgal edildi. Beyrut'ta ABD Konsolosluğu bombalandı. – Thomas Bernhard, *Bitik Adam*; Raymond Carver, *Katedral*.
1984		– Şili ve Arjantin arasında imzalanan antlaşmayla, Picton, Nueva ve Lennox Adaları üzerinde sınır anlaşmazlıkları son buldu. – Martin Amis, *Money*. Julio Cortázar ve Truman Capote öldü.
1985	Dokuzuncu şiir ve düzyazı derlemesi *Los conjurados* yayımlandı.	
1986	Asistanı María Kodama'yla evlendi. Cenevre'de karaciğer kanserinden 86 yaşında hayata gözlerini yumdu ve *Cimetière des Rois*'ya gömüldü. Mezarı hâlâ oradadır.	– Arjantin, Diego Maradona kaptanlığında 1986 Dünya Kupası'nı kazandı. Uzay Mekiği *Challenger* havalandıktan yetmiş üç saniye sonra parçalandı ve içinde bulunan yedi kişilik mürettebatın ölümüne neden oldu. Çernobil faciası. İsveç Başbakanı Olof Palme suikaste uğradı. Halley Kuyrukluyıldızı bir kez daha Dünya yörüngesinden geçti. – Christopher Isherwood ve Simone de Beauvoir öldü.

ÖNSÖZ

JAMES WOODALL

Jorge Luis Borges 1986 yılında öldü. Aradan geçen zaman, onun ölümünden çok önce kazandığı şöhretinden hemen hiçbir şey eksiltmedi.

Borges, 1960'larda, saflarında Samuel Beckett, Patrick White ve Herman Hesse gibilerin bulunduğu 20. yüzyıl yazarlar panteonunda yerini aldı. Amerikalı eleştirmen Harold Bloom, 1994'te Borges'i Batı uygarlığının olmasalardı manen daha az zengin olacağımız yazarlarının uzun listesine yerleştirdi (Bloom'un Borges'in hemen yanına koyduğu iki yazar Şilili Pablo Neruda ve Portekizli Fernando Pessoa'dır).[1]

Borges 1970'lerde belki de bugün okunduğundan daha çok okunuyordu; onun ayrıcalığı, 1961'den önce, ya da, Fransızca okuyanlar için 1951'den önce adını bile duymadıkları Borges'in yeni, savaş sonrası, modernizm sonrası bir yazarlar kuşağı üzerindeki güçlü etkisidir. Gelişigüzel çevrilmiş küçük metinlerle Borges edebi kurgu yöntemlerini değiştirmekle kalmadı, yazıların içeriğini ve yazarların düşüncelerini de değiştirdi. "Borgesva-

1 *The Western Cannon*, Macmillan (Londra), 1994, s. 463-77.

ri" sıfatı artık edebi terminolojide "Kafkavari" deyimi kadar çok kullanılmaktadır.

Borges hiç roman yazmadı ve uzun yaşamında –seksen altı yaşında öldü– düzyazıları kadar çok şiir yayımladı. İspanyolca konuşan dünyada Borges, zengin şiirsel bir dil olan İspanyolcanın, 17. yüzyıldan bu yana Luis de Góngora ve Francisco de Quevedo ile aynı değerde bir ustası addedilmektedir. Quevedo, Borges'in kahramanıydı ve Borges, Buenos Aires'de yaşayan bir Kastilyalı'dan bekleneceği üzere, bütün yazarların en büyüğü olan İspanyol yazar Cervantes'e yakınlık duyuyordu.

Bütün bunlara rağmen şöhret ona geç ulaştı. 1946'dan bu yana, Arjantin'de, 1940'larda yazdığı iki önemli öykü kitabı *Yolları Çatallanan Bahçe* ve *Alef* kadar, General Juan Perón'un diktatörlüğüne karşı uzlaşmaz tavrıyla da tanınıyordu. Belki de bütün bunlardan çok, bir eleştirmen ve makale yazarı, günün *littérateuse*'ü Victoria Ocampo'nun çalışma arkadaşı ve Arjantin'in ünlü edebiyatçılarından Adolfo Bioy Casares'in yakın dostu olarak tanınıyordu.

Borges 1940'ların ortasında Fransızcaya tercüme edilmeye başlayınca, ileride Avrupa'da kazanacağı şöhretin yolu açıldı. Borges'in yaygın ün kazanması, 1944'te Buenos Aires'de yayınlanan *Yolları Çatallanan Bahçe*'deki bütün öykülerinin altı yeni öyküyle birlikte sunulduğu *Ficciones* ile, 1961'de Formentor Ödülü'nü Samuel Beckett'le paylaştığı zaman gerçekleşti (Beckett on yıl önce *Godot'yu Beklerken*'le ünlenmişti). Borges Anglosakson dünyada, özellikle Birleşik Devletler'de *Labyrinths* adlı tuhaf, kendi derlemediği bir kitapla tanındı.

Labyrinths'in en garip yanı, Borges'in yazdığı ve başlıklarında labirent sözcüğünün geçtiği iki öykünün kitaba alınmamış olmasıdır.* Özgün İspanyolca baskılarından derlenmiş yirmi üç öykü

(*) "İki Kral ve Onların İki Labirenti" ("Los dos reyes y los dos laberintos") ve "İbn-i Hakan al-Buhari, Labirentte Ölüm" ("Abenjacan el Bojarí, muerto en su laberinto"): Her iki metin de ilk kez *Alef*'in İspanyolca baskısında yer almıştır

ve Borges'in deneme yazarı olarak lezzetinin ilk işaretini veren kısa düzyazılarından seçmeler kitapta yer almaktaydı.

Labyrinths'in dayandığı fikir, ilk olarak 1953'te Fransa'da Roger Caillois tarafından derlenen ve yayımlanan bir kitaptan boy vermişti. Fransızca *Labyrinths* sadece dört öyküyü kapsaması bakımından İngilizce derlemeden farklıydı.* *Labyrinths*'in İngilizce çevirisinin 1962'de, Borges'in Formentor Ödülü'nü alması şerefine aynı yıl İngilizcesi yayımlanan *Ficciones*'in hemen ardından gelmesi, Borges'in Arjantin dışında ilk önemli yayın olayıydı: kitap, *Ficciones*'in aksine iyi sattı ve Borges Atlantik'in iki yakasında, dünyanın en çok konuşulan dilinde okunmaya başlandı. Borges'in çeşitli yazılarının bir derlemesi ve böyle olduğu için de onun kırk yılı aşkın bir süreyi kapsayan çalışmalarının temsilcisi olan *Labyrinths*, 1960'larda Latin Amerika edebiyatının mihenk taşı oldu. Çok okundu ve kısa bir süre sonra "Büyülü Gerçekçilik" denecek olan ekolün en önde gelen metni addedildi.

Bu deyimi Franz Roh 1924'te Alman *Neue Sachlichkeit* (Yeni Nesnellik) tarzındaki resimlerini tanımlamak için icat etmişti.[2] Daha sonra Kübalı yazar Alejo Carpentier deyimi *lo real Maravilloso* biçiminde kendine maletti. Bir dizi Latin Amerikalı'nın garip yazıları ve kurguları, bu yazarların kendi kıtalarının sarsıntılı ve fantastik tarihini yansıtıyordu. Avrupalılar için bu deyim, anlatıda gerçekçiliğin sınırlarını yıkmış, gerçeğin yeni bir görünümünü müjdelemişti.

Borges gerçekten garip, fantastik ve yeniydi. Aynı zamanda

(1952). Daha sonra *Aleph and other stories* başlığı altında İngilizce Cape baskısı 1971'de yayımlandı.

(*) Caillois, Borges tercümelerini, resmen, 1944'te üstlenmişti. "Babil'de Piyango" ve "Babil Kütüphanesi"nin Fransızcalarını Nestor Ibarra'nın çevirisiyle Buenos Aires'de sürgündeyken çıkardığı *Lettres françaises* dergisinde yayınladı. Borges'in Fransızca olarak yayımlanan ilk metni 'L'approche du caché' başlığıyla 15 Nisan 1939'da *Mesures* dergisinde yer almıştı. Bu öykünün çevirmeni de Ibarra idi.

2 Deyim sanatsal-tarihsel işlevini yıllarca korudu.

Arjantinliydi ve Carpentier'in deyimi zamanla uluslararası bir nitelik kazandı: Büyülü gerçekçilik, kısa zamanda moda bir tarz oldu. Borges her zaman tarzlara karşı çıkmıştı ve çıkacaktı – nasıl moda olunacağını bilmezdi. Garcia Márquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık*'ı 1967'de yayımlandığı zaman, büyülü gerçekçilik en iyi örneğini bulmuştu. Márquez, tropikal şehveti, çılgın düş gücünü, Karayip şenliklerini temsil eden bir yazardı; onun özlü üslubu ve kurgudaki becerileri Carpentier'in sözünü ettiği coşkulu anti-natüralizm'i tam olarak karşılıyordu.*

Borges, hem Arjantinli olması hem de yarattığı yeniliklerin benzerinin bulunmaması nedeniyle kronolojik olarak büyülü gerçekçilikten önce gelmekte ve farklı bir yazar olarak öne çıkmaktadır. 1970'li yıllar boyunca büyülü gerçekçiliğin kurucusu ilan edilmiş, ama bu onun gerçek önemini; çeşitli geleneklerden sade ve yeni bir edebiyat yaratan, Arjantinli bir yazar olduğu gerçeğini gölgelemiştir.

Kafası Henry James'in öyküleri ve Franz Kafka'nın romanlarıyla olduğu kadar, kendi Arjantin cedlerinin şiiri, goşo gelenekleri ve *porteño* argosuyla da doluydu. Meksikalı hümanist Alfonso Reyes'in düzyazı üslubu kadar, Schopenhauer'in düşüncelerine de hayrandı. Onun İspanyolcası için Perulu romancı Mario Vargas Llosa şunları söylemiştir:

> Borges'in düzyazısı genelgeçer kurallara aykırıdır, çünkü titiz bir tutumla, az sözle ifadeyi yeğleyerek, İspanyol dilinin aşırılığa olan doğal eğilimine derinden derine karşı gelmektedir. İspanyolcanın Borges ile anlaşılır hale geldiğini söylemek, bu dilde yazan başka yazarlara hakaret gibi gelebilir, ama değil... Borges'de daima mantıklı, kavramcı bir düzey vardır, geri kalan her şey buna hizmet eder. Onunki, hiçbir zaman aşa-

(*) Gerçekte Kolombiyalı yazar, kurguda karnaval yaklaşımını, Borges'in yazdıklarından çok, Bahia'lı Jorge Amado ile paylaşmaktadır; Brezilya ve Güney Amerika'nın kuzey ülkeleri, aralarında, Arjantin'le pek kurmadıkları bir kültürel yakınlık paylaşırlar.

ğı bir düzeye indirilmemekle beraber, dolaysız ve ölçülü sözlerle ifade edilen berrak, saf, aynı zamanda olağanüstü fikirler dünyasıdır.[3]

Bu sözler, büyülü gerçekçilik için pek geçerli bir formülü ifade etmiyor. Aslında, Borges'in başlıca erdemlerinden birini betimliyor: olağanüstü evrenleri, sinsi, neredeyse küstah bir üslup ekonomisiyle yaratma yeteneğini. Düzyazıları, dili edebi gösterişten kurtarma arzusunu sergiler. Borges'in büyüsünde maharetlere yer yoktur, öte yandan edebi-eleştirel mizahı yeni doruklara yükseltir. Ve evrenlerini buharlı ekvator iklimlerinde değil, –bir iki Paris arkaplanı dışında– siyasi açıdan karanlığa gömülmüş Buenos Aires'de, münzevi, çoğu zaman uykusuz yalnızlığında yaratır.

Dünyanın kendi yurttaşlarından –hatta kendisinden bile– önce keşfettiği Arjantinli Borges bilinçli olarak moderndi, yine de yaşamının büyük bir bölümünde kendine güveni yoktu. Eserlerine, özellikle öykülerine, pek kıymet vermezdi. Yine de onun içaçıcı parlaklığı, modernizmin tükettiği ve edebiyatlarını kupkuru bıraktığı Fransız, İngiliz ve Birleşik Devletler kültür iklimine ilaç gibi geldi. Borges şaşılacak kadar çok sayıda edebiyatı besledi ve onlardan esinlendi. Başta şiir olmak üzere, edebiyat için İngilizcenin en iyi dil olduğunu düşünüyordu. İşin tuhafı Cervantes'i ilk kez İngilizce çevirisinden okumuştu. Daha çocukken, en büyüklerden sayılmayan –Robert Louis Stevenson, Lewis Carrol, H.G.Wells gibi– İngiliz yazarlar onun üzerinde belirleyici bir etki yapmıştı.

Ömrü boyunca, özellikle kör olduktan sonra, kendisine okunmasını istediği yazarlar Rudyard Kipling ve Gerard Manley Hopkins'di. Tahsilini Cenevre'de yaptığı için Fransızca öğrenmişti; Almancayı, Heinrich Heine'yi okuyarak, kendi kendine öğrendi. Ellili yaşlarının sonlarına doğru, kör olmaya başladığı zaman, olağanüstü bir çabayla kendi kendine Anglosakson dili-

3 "Borges's Fiction", *A Writer's Reality*, Mario Vargas Llosa, s. 10.

ni öğrenmeye girişti, bu da onu Eski İskandinav dilini öğrenmeye götürdü.

Eğer bütün bunlar –kalemleri ceplerinde, dosyaları uçuşan, ceket dirseklerinde deri yamalar olan– titiz bir akademisyen izlenimi veriyorsa, bundan daha yanlış bir şey olamaz. Borges, 1930'larda ve 1940'larda yazar olmaya çabalarken içine dönük ve yalnızlığı belki de bilerek seçmiş bir adamdı, ama *Funes'in Belleği* ya da *Alef*'in yaratıcısının Hemingwayvari bir eylem adamı veya Lawrencevari bir Lothario olmasını bekleyemezsiniz.

Borges'in 1960'ların başlarında Kuzey Amerika üniversitelerine gelmesi ona yeni ve popüler bir kimlik kazandırdı. Artık küresel bir meta olmuştu. John Updike 1965'te *The New Yorker* dergisinde, onu bir tür edebi El Dorado olarak tanıttı. Updike, "Jorge Luis Borges'in dehası geç de olsa Kuzey Amerika'da tanınmaya başladı," diye başlamıştı makalesine. Ve şöyle devam ediyordu; "Günümüz Amerikan öykü ve romanının çıkmaz sokak narsizmi ve süprüntü niteliğine karşın, Borges, felsefe ve fizikte bulunan bir şeyi, aklı, edebiyat ve kurguya sokmaktadır." Üstelik Borges "keyif verici ve eğlendirici"ydi.[4]

Borges'i altın madeni gibi görenler ve eleştiri cephesinin ön mevzilerini tutanlar hızlı davrandılar; Borges, yeniyi ve tuhafı çabucak masseden bir ülkede Kuzey Amerikalı bir yazarmış gibi benimsendi. Buenos Aires'in *güney* yarımkürede yer almasının ve çok kültürlü olmasının hiç önemi yoktu; kuzeyle aynı kıtadaydı ve "*Amerikan*"dı!

Ona duyulan hayranlık nihayet kendi vatanına da sirayet etti. 1960'ların sonlarında Borges'in kariyerinde ilk kez Arjantinliler, okumasalar da, ona övgüler düzmeye başladılar. Uluslararası itibarı, edebi ürünleri o ana kadar taşralı düzeyi aşamamış bir ülke için büyük bir onur kaynağıydı. Borges, patlama yapan Latin Amerika edebiyatında Arjantin'e sağlam bir yer kazandırmıştı.

---

4 "The Author as Librarian", John Updike, *The New Yorker*, 30.10.1963.

Che Guevara ve Borges'in nefret ettiği Juan Perón dışında, bu kör *porteño* 20. yüzyıl Arjantini'nde çıkan ünlü kişi oldu. Yaygın olarak okunmasa bile, 21. yüzyılda hâlâ âkim konumunu korumaktadır. Arjantin daha ona pek önem vermezken, İngiltere'de, Birleşik Devletler'de ve Fransa'da çok önceden ünlü olması, o günlerin Arjantini için çok şey söylemektedir. Çünkü tam Borges dünyada Fransızca olarak elden ele dolaşmaya başlarken, Perón –tam olarak 1946-1955 arası– ülkesine büyük bir zarar veriyordu ve bu zarar Borges'in hayatının sonuna kadar sürecekti. Arjantin sanat açısından korkunç bir çoraklığa gömülmüştü.

Edebiyat uygarlığının doruklarından olan Borges'in, ülkesinin hükümetleriyle ölünceye dek tartışmalı bir ilişkisi oldu: Arjantin'in siyasi kaderinin yarım yüzyıldan bu yana ilk kez düzelmeye başlamasından birkaç yıl sonra ölmesi, Borges'ten çok ülkesinin bir kaybı olmuştur. Kendisi de bu kaybı vurgulamak istermiş gibi, ülkesinde değil Cenevre'de ölmeyi seçti.

Borges alışılmış yurtseverlerden değildi; tam olarak demokrat olduğu da söylenemez. O bir kitap kurdu, bir yabancı diller ve felsefi paradoks sevdalısı, hiçbir zaman reddetmediği kökenini zahmetsizce aşan dünya çapında bir aydındı. Dış dünyanın onu seyretmesinden, belki de dış dünyayı göremediği için hoşlanırdı. Daha sonraki yıllarda kendini siyasal solcular indinde sevilmez yaptı, çünkü ilan ettiği tutuculuğu onu, ister istemez, Arjantin'de 1970'lerin ve 1980'lerin başlarının cani rejiminin yanında gösteriyordu. 1976'da askerlerin gelmesini hoş karşılamakla kendine hiç de iyilik etmedi, ama bu onun Peronizme veda biçimi olmuştu. Solun daha sonra anlayamadığı, Borges'in generallerin getirdiği karmaşayı –baskı, işkence ve cesetleri– pek az görebilmesiydi.

Politize olmuş Borges karşıtlarının gözünde, onun generallere, gerektiğini düşündükleri ölçüde karşı çıkmamış olması, hâlâ kanayan bir yaradır. Onu sağcı olarak damgalayıp kötülemek çoktandır moda olmuştur. Böyleleri öykülerini boykot edebilirler ya da şöhretini azaltacak şeyler söyleyebilirler; Borges'in 28 Ni-

san 1980'de Buenos Aires'de yayımlanan günlük *La Prensa* gazetesinin Madrid muhabirine söylediği şu sözleri görmezlikten gelmek bu gibilerin işine gelecektir: "Terör ve baskıların ülkede yarattığı ciddi ahlaki sorunu gözardı edemem. Bunca ölüm ve kayıp olayı karşısında sessiz kalamam."[5]

Bir ay sonra, bir hükümet karşıtı demeç daha geldi: "Bu hükümet üzerinde hiçbir etkim yok. Bu milliyetçi bir hükümet ve ben milliyetçi değilim, Hıristiyan olduğumdan da emin değilim; olsaydım da, Katolik olmazdım. Ben hiçbir mevki sahibi değilim. Özgür bir insanım."[6]

Borges'i konuşturmak zordu; çok az şeyi çok geç söylemiş olabilir, ama aynı zamanda özgür bir ruhu vardı ve ideolojik inançların basite indirgenmiş gerçeklerine, siyasal açıdan tepkileri çok değişkendi. Borges'in siyasal düşüncelerini incelemek yoluyla onun hakkında, insanları şaşırtmaktan ve rahatsız etmekten hoşlandığı dışında, fazla bir şey öğrenemeyiz.

Peronizme karşı tavrı ise, aksine, hem yazarı hem ülkesini anlamamıza yarar. Borges'i kamuya malolmuş biri olarak anlatırken, bu konuda söylenecek çok şey olacaktır. Özel yaşamında ise, hakkında anlatılanlardan daha garip, daha anlaşılmaz, bazen daha Don Kişotvari, bazen de daha hüzünlü biriydi.

Borges her zaman âşıktı. Duyguları nadiren karşılık görmüştü ve bu onun ömrü boyunca acı çekmesine neden oldu. Anlattığı acı değildi, aşktan bahsederken de başarılı sayılmazdı. Yapıtlarında her iki duygudan da çok az söz edilmektedir. Yaradılışında bulunmakla beraber, aşk onun malzemesi değildi.

Bu noktada Borges en çok 18. yüzyılın akılcı düşünürlerine benziyordu – favorilerinden biri, öğrenimi, entelektüel coşkuları,

5 "Se ha planteado un grave problema ético para el país, tanto con el terrorismo como la represión", J.Iglesias Rouco, *La Prensa*, 6.5.1980.

6 "World View: Argentine repression deplored by writers", Arrigo Levi, *The Times*, 5.6.1980.

profesyonel yazarlık yaşamı aşk başarılarından ağır basan Samuel Johnson'du. Johnson hastalık derecesinde melankolikti; daha gizli olmakla beraber, Borges de, özellikle şiirinde onun gibidir. Borges birçok kadını entelektüel açıdan cezbetmişti; ancak yalnızca birkaçı onunla yatmak istedi: Ve Borges onlarla yatmayı ne denli istemiş olursa olsun, muhtemelen bu konuda nasıl davranacağını bilmiyordu.

Viktorya devrinin sonlarında doğmuştu, kendinden sık sık, *"un ser victoriano"*, Viktorya devri adamı, olarak söz ederdi. Kadınlarla beraber olmaktan ve daha sonraki yıllarda onları göremez olunca, seslerini duymaktan çok hoşlandı; ama utangaç bir adamdı. 1920'lerde, Paris ve Londra'da olduğu kadar Buenos Aires'de de başlayan hoşgörü ortamından kararlı bir biçimde uzak tutulmuştu. Annesi Leonor Acevedo onun yaşamında normalin ötesinde önemli bir rol oynadı; Borges'in eksantrikliklerinden biri, altmış, yetmiş yaşına geldiği halde hâlâ annesiyle yaşaması ve onun himayesinde olmasıydı.

Doksan dokuz yaşına kadar yaşayan annesi *criollo*'lardan geliyordu ve "savaşçı kanı" ile övünürdü. Yaşamının tek bir döneminde, 1960 sonlarında, oğlunun üç yıl süren felaket evliliği sırasında Borges'den ayrıldı; evlilik sona erince Borges, beş yıl sonra ölecek olan annesinin kucağına döndü. Bu, Borges'in kendi seçimiydi, ya da kör bir yazar olarak böyle yapması gerekiyordu. Düş kırıklığı yaratsa da, bu ilişkide Oedipus etkisi yoktu. Annesinin onun stilini tutuklaştırdığına dair bir işaret olmadığı gibi, tutuklaştıracak pek az stil vardı ortada. Borges, fazla zengin olmadan sakin bir yaşam sürdü, hiçbir pahalı alışkanlığı olmadı –ne içki ne sigara içerdi– ve hemen hemen ne istiyorsa onu yaptı.

Leonor'un uyguladığını varsaydığımız psikolojik baskısından daha önemli bir etkisi, sağladığı hizmetlerdi. Yüzyılın başından bu yana kör bir adamı idare etmişti; kocası Jorge Guillermo'ya İngiliz annesi Fanny Haslam'dan yırtık retina hastalığı miras kalmıştı. Bu yüzden Leonor, giderek çalışma ve ailesini geçindirme

yeteneğini kaybeden bir koca ile başetmek zorunda kaldı. Dünyadan kopukluğu kocasınınkine benzeyen bir oğula bakabilmek için onun banka yöneticisi, sekreteri, menajeri ve gözü olmak, ikinci tabiatı olmuştu.

Leonor, Borges'i bir zırh gibi korudu. Borges kadınlarla ilişkisindeki yeteneksizliğini, kimsenin değiştirmeye cesaret edemediği bir ev yaşamının ardına gizleyebiliyordu. Bu durum, daha sonra, onun uluslararası bir entelektüel *guru* statüsü kazanmasıyla güçlendi ve kötü niyetlilerin uzak tutulmasında oldukça yararlı oldu. Annesinin ölümünden sonra Borges âdeta halkın malı oldu. İnsanlar onu kabullendiler ve onun beyninden beslenmeyi umut etmeye başladılar. Borges 20. yüzyılın en parlak edebi dehalarından biriydi. 1960'larda yüceltilen bu deha, 1970'lerde herkesin sahip çıkmak için giriştiği sessiz bir mücadeleye neden oldu.

Calle Maipu'daki dairesine giden özel yolu arşınlayan kadın ve erkek hayranlarının listesi uzundu. Birçoğu onunla "konuşmak" veya "diyalog kurmak" konusunda başarılı oldu; bunların hepsi de sonradan gazetecilik ve edebiyat âleminde kazanca dönüştürüldü; Borges tarihte kendisiyle en çok mülakat yapılan yazarlardan biridir. Bir teyp ya da not defteri karşısında rahat fakat muğlak konuşması efsanevi yönlerinden biriydi. Denenmiş yollardan nadiren sapardı; her mülakatçıya aynı malzemeyi sunmak için ince bir nüansla değiştirilmiş esprilerle, kelime oyunlarıyla, en sevdiği yazarlardan, Arjantin için tuttuğu yastan söz açardı; öte yandan, Borges'in konuşmaları körlükten bir kaçış ve –yaşamsal anlamda– bir başka yazı biçimiydi.

Körlük Borges'e bir şok gibi değil, kaçınılmaz bir kader gibi geldi. Ailesinde de körlük vardı. Gözleri her zaman zayıftı ve her zaman en kötüsünü bekledi. Bu durumu duygusallığa kapılmadan kabul etmişti. 1969'da Richard Burgin'e şöyle dedi:

> ... okuyamamanın belli bir yararı olduğu söylenebilir, çünkü okumayınca zaman başka bir biçimde akıyor. Gözlerim görür-

ken, hiçbir şey yapmadan yarım saat geçirecek olsam, çıldırırdım, çünkü okumam gerekirdi. Ama şimdi uzun zaman yalnız kalabiliyorum.

Sanırım yapacak bir şeyim olmadan yaşayabiliyorum. İnsanlarla konuşmam ya da bir şey yapmam gerekli değil...[7]

Kâhinin etkileyici dinginliği, hikmet sahibinin tevekkülü – ve kabuğundan dışarı çekildiği zaman, usta bir yazarın sonu gelmeyen sohbeti: Bu birleşim çok çekiciydi. Borges iletişim tekniklerini, muazzam iç entelektüel gücüne dayanarak, ona soru soranların ve hayranlarının beğeneceğini bildiği bir imajı cilalayarak, uzun yıllar sınayarak mükemmelleştirdi.

Borges için körlük bir kalkandı. Onun arkasında dünyanın hevesle aradığı bir kişiliği geliştirebilirdi. Şaşırtıcı belleği –körlükle başetmesinde birinci silahı– ve mahremiyeti, değişimden pek etkilenmiyordu. Ne duygusal yaşamının ne de yazar Manuel Peyrou ve şair Carlos Mastronardi ile dostluklarının ayrıntıları, sözgelimi, "Sohbetler"de yer almaktadır; ama Borges hem duygusal hem de dost canlısı bir adamdı ve yalnız olmadığı zamanlar –ki çoğu zaman yalnızdı– yakın tanıdıkları arasında bu özelliklerini, özellikle ikincisini, bol bol kanıtlardı.

"Georgie"den "Borges"e giden yol uzundu. En temel özelliklerini –konuşma zenginliği, geniş bir dost çevresi, cinsel çekingenlik, doymak bilmez bir öğrenme isteği– ömrü boyunca muhafaza ettiği halde, birden fazla Borges vardı.

Walt Whitman hayranı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında İsviçre'de iç içe geçmiş dizeler işleyen delikanlı çağındaki Avrupalı deneyimci; 1920'lerin Madridi'nde dışavurumculuk benzeri bir hareket olan ultracılığın kavgacı broşür yazarı; editör Borges, şair Borges, kütüphaneci Borges, Perón karşıtı Borges, öğretmen ve konuşmacı Borges, siyasi huzursuzluk yaratan Borges, tutucu Borges ve elbette, fantastik öyküler mucidi Borges, yüzyılın or-

7 *Conversations with Jorge Luis Borges*, Richard Burgin, s. 22.

tasında postmodernizm daha akla gelmemişken, dünyaya baştan çıkarıcı postmodern öyküler veren yazar. Borges gizemini hâlâ korumaktadır. Kendini pazarlamaktan acizdi, maddi hiçbir hırsı yoktu. Okudu ve yazdı (bu sırayla), çünkü her zaman yaptığı ve yapacağı iş buydu. Şöhret hoş ama zaman zaman rahatsız eden bir yan üründü.

Borges asla sevdiği kadınları anlatan özyaşamöyküleri yazmadı, ama onun sevgisine mazhar olanlardan başlıcası, Estela Canto, kaleme sarıldı; kitabı *Borges a contraluz* (*Borges'in Silueti*, 1989) Borgescileri ikiye ayırdı. Bir bölümü onun Borges'i neredeyse iktidarsız olarak anlatması doğru derken, başkaları aşk konusundaki sorunlarının hiç yazılmaması gerektiğini öne sürdüler. Her neyse, 1940'larda yaşanan ilişki Borges açısından duygusal bir felaketti.[8]

Borges ayrıca, ömrünün büyük bir bölümünde parasızdı, para kazanmaya ilk kez Kuzey Amerika'da konferans turnelerinde başladı. Bunlar onu, 1967'de, Anglosakson yayın hayatındaki ikinci önemli olaya götürdü: Harvard'da Norman Thomas di Giovanni ile tanıştı.

Di Giovanni Buenos Aires'de Borges ile beş yıl beraber çalıştı. Onun ilk önemli İngilizce çevirmeni oldu ve Borges'in adını Birleşik Devletler'de tükenmek bilmeyen bir çabayla yaymaya çalıştı; burada daha önce sözü edilen *Labyrinths*'den başka yapıtları İngiltere'de de tanınmaya başladı: Borges'in 1935'te ilk kez yayımlanan yarı-öyküler kitabı *Alçaklığın Evrensel Tarihi*, *Alef* (bütün dünyanın duyduğu meraka yanıt olarak di Giovanni'nin Bor-

8 Yazar Silvina Bullrich Arjantin televizyonunda Borges'in iktidarsız olduğu yolundaki ünlü açıklamasını yaptı; Ekim 1993'te Estela Canto bana Borges'in iktidarsız olup olmadığını bilmediğini, çünkü bunu öğrenme fırsatı olmadığını söyledi. Canto'nun kitabında bazı abartmalar bulunduğunu biliyoruz, yine de kırk yıl önceki olayları olanca berraklığıyla hatırlamaktadır. Borges'in kendisine gönderdiği on dört aşk mektubu, yazarın Canto'ya beslediği ateşli aşkın çürütülemeyecek kanıtlarıdır (*Borges a contraluz*, s. 123-54); bu mektupları içeren kitabı Borges'e ilişkin en otantik anekdotları ve anıları içermesi bakımından önemlidir.

ges'i yazmaya ikna ettiği "Özyaşamöyküsü Denemesi" bu kitaba dahil edilmişti), *Brodie'nin Raporu*, *Kum Kitabı*, *Seçilmiş Şiirler* ve başkaları.

Di Giovanni, Borges'in yeniden yazmasını sağladı denebilir. Di Giovanni yaş ve şöhretin Borges'de belli bir tembellik yarattığı bir zamanda sahneye çıkmıştı. Borges şiir yazıyordu –dikte ediyordu– ama onu şöhret yapan radikal öyküleri bırakmış görünüyordu.

Her iki adam için çeviri yaratıcı bir eylemdi, özellikle Borges'in İngilizceyi çok iyi anlaması ve bu enerji, mutlu bir olaya, *Brodie'nin Raporu*'nun yazılmasına yol açtı. Borges, kitabı yazmasının nedenini şöyle açıkladı: "O kadar çok insan beni taklit ediyordu ki, ben de çalışıp kendi kendimi taklit etmeye karar verdim." Beş yıl sonra *Kum Kitabı* yayımlandı. Bu bir öykü derlemesi idi ve Borges'in öbür kitaplarıyla karşılaştırıldığında, sanki Borges'den alıntı yapılmış gibiydi; yorgun bir üslubu vardı. Bu onun son öykü kitabı oldu.

Brodie'nin Raporu hakkında söylediklerinden de anlaşılacağı gibi, Borges uzun şöhret yıllarında "Borges" olarak yaşadı ve çalıştı. Ne denli rahatsız edici olursa olsun, şöhret, tadı çıkarılması için oradaydı ve Borges şöhretin tadını zarafetle çıkardı. Sonuna kadar şiir yazdı ve inatla kendini şair olarak tanımladı; buna karşılık Arjantin edebiyatının *aficionado*'su olmayan, ama Borges'i seven okurları, onu büyük bir öykü yazarı olarak selamladılar.

En iyi öykülerini 1938 ile 1953 arasında yazmıştır. John Sturrock'un Borges'in şiirleri hakkındaki, "düşünceli, duygularını bastıran ve belki biraz da donuk"[9] değerlendirmesine katılıyorsam, bunun nedeni benim de, birçokları gibi, neredeyse yetmiş yıl sonra bile hâlâ, öykülerinin güçlü ve kalıcı etkisine karşı koyamadığımdan ve onlardan kurtulamadığımdandır.

Çeviren ARMAĞAN ANAR

9 *Paper Tigers: The Ideal Fictions of Jorge Luis Borges*, John Sturrock, s. 1.

ÖNDEYİŞ

Yanılmıyorsam, nedenlerin çoğulluğundan ilk kez John Stuart Mill söz etmişti. Hiç kuşkusuz sözcüğün gerçek anlamında bir atlas olmayan bu kitabın ortaya çıkışıyla ilgili olarak, açık seçik iki neden gösterebilirim. Birinci nedenin adı, Alberto Girri; Arjantin'in önde gelen şairlerinden. María Kodama ile bendeniz, şu dünyayı mesken tutuşumuzun güzelim seyri içinde, gezmedik yer bırakmadık; havasını içimize çektiğimiz yerler, bize birçok fotoğraf, sayfalar dolusu metin sundu. İkinci neden, yani yayıncı ve eleştirmen Enrique Pezzoni, sözünü ettiğim fotoğraflarla metinleri gördü; fotoğraflarla metinlerin harman edilmesiyle ortaya karmakarışık, ama aklı başında bir kitabın çıkabileceği görüşü ise Girri'den geldi. İşte, bu kitap o kitap. Ama, ne fotoğrafların eşlik ettiği metinlerden oluşuyor, ne de metinlerle açıklanmış fotoğraflardan. Her bölüm, sözcüklerle imgelerin birliğinin somut bir yansıması. Bilinmeyeni keşfetmek, yalnızca Sinbad'a, Kızıl Erik'e ya da Kopernik'e vergi değil. Her insan bir kâşiftir. Her insan, acıyı, tuzluyu, eğikliği, düzlüğü, sertliği, gökkuşağının yedi rengini, alfabenin yirmiden fazla harfini keşfetmekle başlar işe; ardından yüzleri, haritaları, hayvanla-

rı, yıldızları keşfeder. Sonunda, ya kuşkuya erişir ya da inanca; ama her seferinde hemen hiç şaşmayan tek bir sonuca, gerçekte ne kadar cahil olduğu sonucuna varır.

María Kodama ile ben, hepsi de birbirinden farklı ve benzersiz sesler, diller, alacakaranlıklar, kentler, bahçeler, insanlar bulmanın coşkusunu ve şaşkınlığını paylaştık. Bu sayfalar, keşke, hâlâ süreduran o uzun serüvenin anıtları olabilse.

J. L. B.

Galyalı Tanrıça

Roma, topraklarının uçsuz bucaksızlığına ve bu topraklarla çevrili ucu bucağı belirsiz, belki de bitimsiz tatlısu deryasına eriştiğinde; o yüceler yücesi, ulular ulusu iki ad, Sezar ve Roma buraya vardıklarında, bu dağlanmış ağaçtan tanrıça nicedir buradaydı. Ona, din yaymaktansa, yitik tanrıları tanıyıp kendilerine katmayı yeğleyen imparatorlukların umursamazlığıyla, Diana ya da Minerva adını vereceklerdi. O, bir zamanlar, şaşmaz bir sıradüzende yerini almış olabi-

lir; bir tanrının kızı, bir başka tanrının anasıydı belki de; belki de, onu bir pınardan fışkıran sulara ya da savaşın yılgılarına yakıştırmışlardır. Ama şimdi, müze dedikleri bu yabansı yerde konuk edilmiş, sergilenmekte. Ne bir söylence, ne ağzından çıkan bir söz; yalnızca, gömülü kuşakların suskun çığlıklarıyla erişiyor bize. Aylak düşgücümüzün ancak rastgele çoğaltabileceği kırık ve kutsal bir imge. Ona tapınanların yakarılarını bir daha hiç duymayacağız, onun adına düzenlenen kuttörenleri artık hiç bilmeyeceğiz.

TOTEM

Porphyrios'un anlattıklarına bakılırsa, İskenderiyeli Plotinos, portresinin yapılmasına hiç yanaşmazmış. Gerekçe olarak da, kendisinin, kendi Platonik ilkörneğinin bir gölgesinden başka bir şey olmadığını, onun için portrenin de gölgenin gölgesinden başka bir şey olamayacağını gösterirmiş. Yüzyıllar sonra Pascal, resim sanatını dışlayan bu savı yeniden keşfedecektir. Burada gördüğümüz imge, Kanada'daki bir putun kopyasının fotoğrafı; başka bir deyişle, bir gölgenin gölgesinin gölgesi. Denilebilirse, aslı, Retiro'daki üç tren istasyonundan üçüncüsünün ardında bir yerde dikili, ama

artık tapınanları yok. Kanada hükümetinin resmî bir armağanı. Bu ülke, barbar bir imgeyle bir tutulmaya aldırmıyor. Oysa, hiçbir Güney Amerika hükümeti, adsız sansız, kaba saba bir tanrının yontusuyla temsil edilme tehlikesini göze alamazdı.

Bütün bunları bilmiyor değiliz; ama gene de düşgücümüz, sürgünde bir totem düşüncesine, gizemli bir biçimde söylenceleri, kabileleri, büyüleri, dahası belki de kurbanları gerektiren bir totem düşüncesine takılmadan edemiyor. Ona tapınanlarla ilgili hiçbir şey bilmiyoruz: İşte, onu, alacakaranlığın bellibelirsizliğinde düşlememiz için bir neden daha.

CAESAR

Burada yatıyor, hançerlerden artakalan.
Burada yatıyor, o umarsız, Caesar
denen ölü. O ürkünç madenlerle
etinde yanardağ ağızları açılan.
Burada yatıyor, daha düne kadar
canlı tarihi yazıp yaratırken,
yaşayan tarihi sonuna dek yaşarken
acımasızca durdurulan şanlı insan.
Burada yatıyor Öteki de, o uzgörülü
hükümdar, özgürce buyurabilmek için
karaya ve denize, defneden taçları geri çeviren,
tekmilinin hayranlık ve kıskançlığını kazanan.
Burada biri daha yatıyor, yüce gölgesi
dünyaya vuracak geleceğin efendisi.

İRLANDA

Eski çağların dev hayalleri, İrlanda'nın ayırdma varmamdan yana değiller, İrlanda'yı tarihsel ardışıklığıyla açık seçik algılamamı istemiyorlar. Bu hayaller, tüm tarihimizin Tanrı'mn süregiden bir düşünden, eninde sonunda Tanrı'ya kalan bir düşten başka bir şey olmadığını düşünen Scotus Erigena gibi adlar taşıyorlar; *Metuşelah'a Dönüş* adlı oyunda ve Hugo'nun "Ce que dit la Bouche d'Ombre" adlı ünlü şiirinde açığa vurulmuş bir öğreti bu. Derin düşünde bizleri görmekte olan Tanrı –tıpkı Kızıl Kral gibi– uykusundan uyanacak olsa gökyüzüyle yeryüzünün ortadan kalkacağı yargısına varan George Berkeley de hayaller arasında. Oscar Wilde da aralarında; talihsizlik ve onursuzlukların eksik olmadığı bir yazgının derinliklerinden bizlere su ya da tanyeri kadar güzel ve suçsuz yapıtlar bırakmış olan Oscar Wilde. Waterloo'daki yengiden sonra utkunun da bozgun kadar korkunç olduğunu duyumsamış olan Wellington düşüyor aklıma. Düzyazıyı da, koşuğu da kullanırken hep güzelliği amaçlamış olan iki büyük barok ozanı, Yeats ve Joyce'u anımsıyorum. Çok büyük bir önem taşımasa da, çok hoş bir iş olan ve hiç de

küçümsenmemesi gereken *Ave Atque Vale* ile edebiyatta yeni bir tarz yaratmış olan George Moore'u düşünüyorum. Bu dev hayaller, öteki bütün günler gibi sıradanlıklarla dolu şu birkaç gün boyunca anımsayabildiğim onca şey ile toparlayabildiğim pek az şey arasına dalıyorlar.

Şu birkaç gündür, İrlanda'ya değgin izlenimlerimin en canlısı, gözlerimle değil, ellerimle gördüğüm Round Tower oldu; hani şu, insanlardan iyiliklerini esirgemeyen keşişlerin, o zor günlerde, bizlere kalıt bırakabilmek için Latince ve Grekçeyi, bir başka deyişle kültürü korudukları kule. İrlanda, benim gözümde, her dem İrlandalı olmak gibi garip bir tutkuya tutkun, özünde çıkargözetmez, doğasında Hıristiyan insanların toprağı.

Ulysses'in tüm sakinlerinin yürümüş oldukları ve bugün hâlâ yürüyedurdukları o sokaklarda da yürüdüm.

KURT

Son alacakaranlıkta sinsi ve külrengi,
izlerini bırakıyor,
yıldızları yansıtmayan sularla
gırtlağının susuzluğunu gideren
adsız ırmağın kıyılarında.
Bu gece kurt birbaşına bir gölge,
eşinin, dinmeyen soğuğun izini süren bir karaltı.
İngiltere'nin son kurdu.
Thor ile Odin bilir. Kralın biri
koskoca taş konağında ant içmiş
ülkeyi kurtlardan temizlemeye. Ölümün
uğursuz demiri tavında dövülmüş.
Sakson kurdu, boşuna türemişsin sen.
Kıyıcılık yetersiz. Sen son kurtsun.
Bin yıl sonra yaşlı bir adam
Amerika'da seni görecek düşünde.
Hayra yorulacak bir düş değil.
Ormanda izini sürenler,
çepeçevre sarmışlar seni,
son alacakaranlıkta sinsi ve külrengi.

İSTANBUL

Kartaca, adı kötüye çıkmış bir kültürün en dile düşmüş örneğidir. Biz, bu "Kent"le ilgili hiçbir şey söyleyemiyoruz; Flaubert de, düşmanlarının amansız olduğu dışında, söyleyecek hiçbir şey bulamamıştı. Sanırım, Türkiye'yle ilgili olarak da benzer bir durum söz konusu. Acımasız bir ülke gelir aklımıza. Bu kavram, yazılı tarihin hem en acımasız hem de en az ilençlenmiş girişiminden, Haçlı Seferleri'nden kaynaklanır. Belki de aynı ölçüde bağnaz İslâm nefretinden hiç de aşağı kalmayan Hıristiyan nefreti gelir aklımıza. Batı'da, Osmanlılar arasında büyük bir Türk adının bulunmadığından dem vururuz. Bize kalmış olan biricik ad, Muhteşem Süleyman'dır (*e solo, in parte, vidi'l Saladino*).

Üç günde Türkiye'yi ne kadar tanıyabilirim? Benim gördüğüm, çok güzel bir kent, Boğaziçi, Haliç ve kıyılarında Rünik alfabeyle yazılmış taşlar bulunmuş olan Karadeniz girişi. Kulağıma çalınan, yumuşak bir Almancayı andıran hoş bir dil. Buralarda, birçok değişik ulusun hayali dolaşıyor olsa gerek: Ben, Bizans imparatorunun onur kıtasını oluşturmuş olan ve Hastings'de olup bitenlerden sonra İngilte-

re'den kaçan Saksonların katıldığı İskandinavları anımsamayı seçiyorum. Kuşku yok ki, keşfe başlamak için Türkiye'ye yeniden gelmeliyiz.

ARMAĞANLAR

Ona, gözle görülmeyen müzik verildi,
zamanın bir armağanı, zamanla son bulacak.
Güzellik verildi, yürekleri dağlayan bir güzellik.
Aşk verildi, armağanların en korkuncu.

Ona, yeryüzündeki kadın güzelliklerinin
tümünün bir olduğu bilgisi verildi.
Bir öğleden sonra Ay'ın ayırdına vardı,
Ay'la birlikte yıldızların simyasının.

Ona alçaklık verildi. Alçakgönüllülükle,
kılıcın işlediği suçları araştırdı,
Kartaca yıkıntılarını,
Doğu'yla Batı arasındaki göğüs göğüse çarpışmayı.

Ona dil verildi, şu yalan.
Ten verildi, sonunda toprağa karışan.
Ürkünç bir karabasan verildi.
Ve aynada Öteki yansıdı, bizi gözünde alıkoyan.

Zamanın devşirdiği kitaplar arasından
birkaç sayfa bağışlandı ona;
Elea'dan bir karşıtlıklar yığınağı,
zamanın aşındıran rüzgârından sakınılmış.

İnsan sevgisinin yüce kanı
(bir Grek bu imgenin sikkesini bastı) ödülüydü,
adı bir kılıç olan ve gökyüzünden
yeryüzüne edebiyatı indiren Biri'nden gelen.

Başka şeyler verildi, her birinin kendi adı vardı:
küp, küre, piramit,
sonsuz kum, tahta,
ve insanlar arasında yürümek için bir gövde.

Her günün tadını çıkarmayı hak etti:
işte senin tarihin, tıpkı benim tarihim gibi.

VENEDİK

Ustaları şunlardı: Dayanıklı kayalar, doruklardan doğan ırmaklar, ırmakların Adriyatik sularına karışan suları, tarihle yerbilimin rastlaşması ya da ortak yazgısı, gelgitler, kumlar, adaların ağır ağır oluşması, Yunanistan'ın yakınlığı, balıklar, halkların göçü, Armorica ve Baltık savaşları, saz kulübeler, çamurla sıvanmış dallar, geçit vermeyen kanallar ağı, ilkel kurtlar, Dalmaçyalı korsanların baskınları, pişmiş topraktan düz çatılı evlerin zarifliği, mermerler, Attila'nın at sürüleri ve kargıları, yoksulluklarınca korunan balıkçı tayfası, Lombardlar, Doğu'yla Batı'nın buluştuğu bir yer olması, nicedir unutulmuş kuşakların günleri ve geceleri. Dükanın her yıl *Bucentaurus* kadırgasının pruvasından bıraktığı altın yüzükleri de anmadan geçmeyelim: Suların yarı karanlık bulanıklığında, eksiksiz bir zaman zincirinin belli belirsiz halkaları olan altın yüzükleri. Aspern Kâğıtları'mn meraklı araştırıcısını ya da Dandolo'yu, Carpaccio'yu, Petrarca'yı, Shylock'u, Byron'ı, Beppo'yu, Ruskin'i ya da Proust'u anmadan geçmek de haksızlık olur. Uzayıp giden bir düzlüğün ucundan, yüzyıllardır gizliden gizliye birbirlerini gözetleyen

tunçtan kaptanları bellekten silmekse olanaksız. Gibbon, eski Venedik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının kılıçla kazanıldığını, ama ancak kalemle haklı kılınabileceğini söyler. Pascal, ırmakların anayollar olduğunu yazar: Venedik kanalları, yaslara bürünmüş gondollarm, yaslı kemanlara benzeyen gondolların, müziği anımsatan ezgili gondolların geçip gittikleri anayollardır.

Bir kitabın öndeyişinde, *billur ve alacakaranlık Venedik* diye yazdığını anımsıyorum. Venedik ve alacakaranlık, benim için neredeyse eşanlamlı sözcükler. Bizim gözümüzde, alacakaranlık, ışığını yitirmiştir, yüreğine akşam karanlığının korkusunu düşürmüştür; Venedik'in alacakaranlığıysa güzel ve ölümsüzdür, öncesiz ve sonrasız.

BOLLINI GEÇİDİ

Altıpatların, tüfeğin, akıl sır ermez atom silâhlarının, koca dünya savaşlarının, Vietnam ve Lübnan'daki çatışmaların çağında yaşayan bizler, Rivadavia Hastanesi'nin birkaç adım ilerisindeki bu yerde 1890'larda meydana gelmiş alçakgönüllü, gizli dövüşlerin olsa olsa özlemini duyabiliriz. Gömütlüğün arka tarafıyla hapishanenin sarı duvarları arasında kalan bu alana bir zamanlar Tierra del Fuego derlermiş. Söylenenlere bakılırsa, kenar mahalle sakinleri, bıçak dövüşleri ve düellolar için bu kestirme yolu, Bollini geçitini seçerlermiş. Kimbilir, belki tek bir bıçak dövüşü vardı da, sonradan dilden dile çoğaldı. Bıçakların çelik ağızlarının gidip gelişlerini ağzının suyu akarak seyreden birkaç meraklı hafiyeyi saymazsak, bu dövüşün tanığı bile olmamıştır belki de. Sol kolun üzerine atılmış bir panço, kalkan yerine geçmiştir. Bıçağın ucu, hasmın karnını ya da göğsünü aramıştır. Bıçak sallayanlar bu işin ustasıysa, dövüş epeyce uzamıştır.

Her neyse, ama akşam karanlığında bu evin içinde, yüksek tavanların altında olmak ve dışarıdaki alçak tavanlı ev-

lerin, bu çorak mitologyanın uydurukluğu su götürmez gölgelerinden geçilmeyen, çoktan yitip gitmiş ucuz meskenlerinin anıları arasında hâlâ durduğunu bilmek, insana doygunluk veriyor.

POSEIDON TAPINAĞI

Korkarım, ne Deniz Tanrısı vardı ne de Güneş Tanrısı: Bu iki kavram da ilkel akla yabancı. Yalnızca deniz vardı, bir de Poseidon, ki o da denizdi. Tanrıların soyağacı öyküleri ve Homeros, çok sonraları ortaya çıktılar. Samuel Butler'a bakılırsa, Homeros *Ilyada*'da gülünç ara öykülerin çevresine sonradan masallar örmekten başka bir şey yapmamıştı. Zaman ve zamanın savaşları, Tanrı'mn betimini silip süpürdü, ama Tanrı'nın öteki sureti, deniz, hâlâ duruyor.

Kız kardeşimin sevdiği bir söz vardır: Çocuklar Hıristi-

yanlığın öncelidir, der. Kilise kubbelerine ve ikonalarına karşın, Grekler de öyledir. Gene de, Greklerin dini, bir düzence olmaktan çok, bir düşler toplancasıydı; tanrıları, Yüce Tanrı Ker'den güçlü değildi. Poseidon tapınağı, bizim zamanımızdan önceki beşinci yüzyıla, başka bir deyişle düşünürlerin her şeyden kuşku duydukları çağın öncesine tarihlenir.

Yeryüzünde gizemli olmayan hiçbir şey yok, ama gizem bazı şeylerde öbürlerinde olduğundan daha belirgin: Denizde, yaşlıların gözlerinde, sarıda ve müzikte.

BAŞLANGIÇ

İki Grek söyleşmekte: Belki de, Sokrates ile Parmenides.

Ama en iyisi, adlarını hiç bilmememiz; o zaman, öykü daha yalın ve daha gizemli olur.

Söyleşinin izleği soyut. Zaman zaman söylencelerden, ikisinin de inanmadığı söylencelerden söz ediyorlar.

İleri sürdükleri nedenler yanılgılarla dolu olabiliyor; bir sonuca vardıkları yok.

Çatışmaya girmiyorlar. İnandırmak ya da inandırılmak da istemiyorlar: Kazanmak ya da kaybetmek açısından bakmıyorlar işe.

Tek bir noktada uzlaşıyorlar: Gerçeği bulmanın olanaksız olmayan yolunun tartışmak olduğunu biliyorlar.

Söylence ve eğretilemeden arınmış, düşünüyor ya da düşünmeye çalışıyorlar.

Adlarını hiçbir zaman bilmeyeceğiz.

Yunanistan'ın bir yerinde, iki bilinmeyen arasındaki bu konuşma, Tarih'in ana olayıdır.

Yakarıyı ve büyüyü unutmuşlardı.

Balonla Yolculuk

Uçmak, düşlerden anlaşılabileceği gibi, meleklerden anlaşılabileceği gibi, insanoğlunun temel kaygılarından biri. Havaya yükselme, bugüne değin bana bağışlanmadı; bir gün bağışlanabileceğim ummam için de bir neden göremiyorum. Uçak, hiç kuşkusuz, insana uçma duygusuna benzer bir duygu vermez. Cam ve metalden oluşan, kapalı bir yere kilitlenmişlik duygusu, kuşların ya da meleklerin uçmalarıyla karşılaştırılamaz. Oksijen maskelerini, güvenlik kemerlerini, iki yandaki çıkış kapılarını, akıl almaz hava cambazlıklarını uğursuzca sayıp döken görevlilerin ürkünç öngörüleri hayra yorulamaz. Bulutlar, anakaraları ve denizleri örtüp gizler. Uçağın gidim izi, can sıkıntısının kıyısından geçer. Oysa balonda, uçtuğunuzu anlarsınız, dost bir rüzgârla sallanır, kuşları hısım bilirsiniz. Her söz, paylaşılmış bir yaşantıyı gerektirir. Hayatında kırmızı rengi hiç görmemiş biri karşısında, kırmızıyı İlâhiyatçı Aziz John'un kanlı ayı ile ya da Tanrı'mn ilenci ile kıyaslamak boşunadır. Balonla yolculuğun verdiği mutluluktan habersiz birine, bu mutluluğu anlatabilmek de zordur. *Mutluluk* sözcüğünü kullandım:

Sanırım, en uygun sözcük bu. Otuz gün kadar önce, María Kodama'yla birlikte, California'da Napa Vadisi'nde bir yerlerde gösterişsiz bir binaya gittik. Sabah, dört-beş sularıydı: Günün ilk ışıklarının birazdan üstümüze vuracağını biliyorduk. Biraz sonra, bizi bir kamyona bindirip daha da uzak bir yere götürdüler; balonun sepeti, arkamızdaki römorktaydı. Ovada, neresi olduğu belirsiz bir yere vardık. Tahta ve hasırdan yapılmış, dikdörtgen sepeti römorktan indirdiler, büyük balonu sandığından özenle çıkardılar; sonra, yere yayıp naylon kılıfından sıyırdılar. Şişirildikçe, gençliğimizin ansiklopedilerinde gördüğümüz baş aşağı çevrilmiş armut biçimini alan küre yavaş yavaş büyüyerek, birkaç katlı bir evin yükseklik ve genişliğine ulaştı. Görünürde ne bir yan kapı vardı, ne de bir merdiven: Beni kaldırıp sepete bindirdiler. Topu topu beş yolcuyduk; bir de, büyük içbükey küreye belirli aralıklarla gaz pompalayan pilot. Ayakta dur-

muş, sepetin kenarlarına tutunmuştuk. Günün ağarmasıyla birlikte, yüksekten uçan kuşların ya da meleklerin dolaştığı doruklardan, ayaklarımızın altına serilen bağları ve tarlaları gördük.

Hava açık görünüyordu; bizi, usul usul akan bir ırmağın üzerindeymişizcesine taşıyan dingin rüzgâr, alınlarımızı, yanaklarımızı, enselerimizi okşuyordu. Sanırım, hepimiz aynı mutluluğu duyumsadık; neredeyse bedenlerimizi saran bir mutluluk. *Neredeyse* diyorum, çünkü hiçbir mutluluk ya da acı yalnızca bedensel değildir; geçmiş her zaman araya girer, koşullar, şaşırtılar ve bilincin öteki bileşenleri de. Bir buçuk saat sürdüğünü sandığım gezinti, aynı zamanda yitik cennete, yani on dokuzuncu yüzyıla bir yolculuktu. Montgolfier'nin düşleyip tasarladığı balonla yolculuk, Poe'nun, Jules Verne'in, Wells'in sayfalarına dönmekten farksızdı. Anımsayacaksınız, Ay'ın içlerinde yaşayan "Selenitler" de, bizimkilere benzer balonlarla bir galeriden öbürüne yolculuk ederler ve hiç yükseklik korkusu duymazlardı.

ALMANYA'DA BİR DÜŞ

Sabahın ilk saatlerinde bir düş gördüm, kafam karıştı; gördüklerimi ancak sonradan biraz olsun yerli yerine oturtabildim.

Ataların var eder seni.

Çöllerin uç boylarında, uzunlukları fersahlarla, yüzlerce fersahla ölçülebilen, eskimiş, sıra sıra karatahtaların durduğu tozlu derslikler ya da dilerseniz, ambarlar bulunmakta. Tam olarak kaç ambar var, bilinmiyor; ama belli ki pek çok. Her birinde on dokuz sıra karatahta; üzerleri, birinin tebeşirle yazdığı sözcükler ve Arap rakamlarıyla kaplanmış. Her dersliğe, Japon evlerindekine benzeyen, paslı madenden bir sürme kapıdan giriliyor. Yazı, karatahtanın sol kenarından, bir sözcükle başlıyor. O sözcüğün altında bir başka sözcük var; alt alta gelen sözcüklerin tümü, ansiklopedik sözlüklerin şaşmaz abecesini izliyor. Sözgelimi, ilk sözcük, *Aachen*, bir kent adı. Hemen altındaki ikinci sözcük, *Aare*, Bern kentinden geçen ırmak. Üçüncü sırada, Levioğulları'ndan *Aaron* var. Ardından, *abracadabra* ve *Abraxas* geliyor. Bu sözcüklerin her birinin yanma, onu hayatın boyunca tam olarak kaç

kez göreceğini, işiteceğini, anımsayacağını ya da kullanacağını gösteren bir sayı eklenmiş. Shakespeare ya da Kepler'in adını, beşikten mezara kaç kez söyleyeceğin belirsizdir, ama asla sonsuz değildir. Uzaklardaki dersliklerden birindeki karatahtada, Almancada "erdişi" anlamına gelen *Zwitter* sözcüğü yazılı; onun altında, yazgının sana ayırdığı, Montevideo kentinin imge sayısı var: Bu sayıyı tüketeceksin ve yaşamayı sürdüreceksin. Altı ölçülü bir dizeyi kaç kez söyleyeceğine ilişkin bir sayı ayrılmış sana: Bu sayıyı tüketeceksin ve yaşamayı sürdüreceksin. Yüreğinin kaç kez atacağına ilişkin bir sayı ayrılmış sana: Bu sayıyı tüketeceksin ve o zaman öleceksin.

Öldüğünde, tebeşir harfler ve sayılar hemen silinmeyecek. (Hayatının her anında, biri, bir sayıyı değiştirir ya da siler.) Bütün bunların, hiçbir zaman anlayamayacağımız bir amacı vardır.

ATİNA

Atina'daki ilk günümün sabahı, bir düş gördüm. Önümde, geniş bir rafı dolduran bir dizi kitap durmaktaydı. Yitik cennetlerimden biri olan *Encyclopaedia Britannica* ciltleri. Rastgele bir cildi aldım. *Coleridge*'e baktım: Maddenin sonu var, başı yok. *Crete*'e (Girit) bakayım dedim: Sona eriyor, ama başlamıyor. Ardından, *Chess* (satranç) maddesine bakacak oldum. O anda düş değişti. Dikkat kesilmiş bir izleyici topluluğunun tıklım tıklım doldurduğu bir amfitiyatronun yükseltilmiş sahnesinde, babamla satranç oynuyordum; ama babam, Sahte Artakserkses'ti aynı zamanda. (Kulakları kesilmiş olan Artakserkses, karılarından birinin koynunda ele geçirilmişti; karısı, onu uyandırmamaya özen göstererek, usul usul başını okşuyordu; o saat öldürüldü Artakserkses.) Bir taş sürdüm; karşımdaki, hiçbir taşını oynamadan, nasıl becerdiyse, taşlarından birini sildi. Bu işlem birçok kez yinelendi.

Uyandım ve kendi kendime dedim ki: *Düşümde gördüğüm ansiklopedideki maddelerin tersine, her şeyin bir başlangıcı olduğunu düşünürsek, işte her şeyin başladığı Yunanistan'dayım.*

CENEVRE

Bu gezegendeki tüm kentler arasında, insanın yolculukları sırasında arayıp durduğu ve kendine yakıştırdığı onca değişik ve dost yer arasında, Cenevre mutluluk için en uygun kent olarak beni hep derinden etkilemiştir. 1914 yılından başlayarak, Fransızcayı, Latinceyi, Almancayı, dışavurumculuğu, Schopenhauer'i, Buda öğretisini, Taoculuğu, Conrad'ı, Lafcadio Hearn'ü ve Buenos Aires özlemini keşfetmemi Cenevre'ye borçluyum. Aşkı, dostluğu, aşağılanmayı ve intiharın ayartıcılığını keşfetmemi de. Anılarda kalan her şey hoştur, talihsizlikler bile. Bunlar, kişisel nedenler. Bir de, kişisel olmayan neden göstereyim. Cenevre, başka kentlerin tersine, kendini dayatan bir kent değildir. Paris, Paris olduğunun farkındadır; ağırbaşlı Londra, Londra olduğunu bilir. Ama Cenevre, Cenevre olduğunun pek farkında değildir. Calvin'in, Rousseau'nun, Amiel'in, Ferdinand Hodler'in yüce hayalleri buradadır, ama hiç kimse onları yolcuya anımsatmaz. Biraz Japonya gibi, geçmişini yitirmeden kendini yenilemiştir Cenevre. Eski Kent'in inişli çıkışlı küçük sokakları, çanlar ve çeşmeler olduğu gibi dur-

maktadır, ama bir de kitapçıların ve Doğu-Batı teciminin büyük kenti vardır.

Cenevre'ye hep geri döneceğimi biliyorum, belki bedenimin ölümünden sonra.

Piedras Köşesi ve Şili

Kimbilir kaç kez geçtim buradan.
Artık anımsayamıyorum. Geçip geldiğim
sabahlar ve ikindiler, Ganj Irmağı'ndan
daha uzak. Bahtsızlığın hükmü yok artık.
Bahtsızlık, hiçbir bilicinin bildirmediği,
zamanı silip süpüren ya da sanatın bağrına gömülen
o yoğrulabilir balçığın, geçmişimin
bir parçası artık.
Belki bir kılıç parıldadı puslar arasında
ya da belki bir güldü. Sarmaş dolaş gölgeler
şimdi onları kınlarında gizler.
Yalnız külleri kalır. Yalnız külleri.
Taktığım tüm maskelerden sıyrılır,
ölümde unutulur giderim.

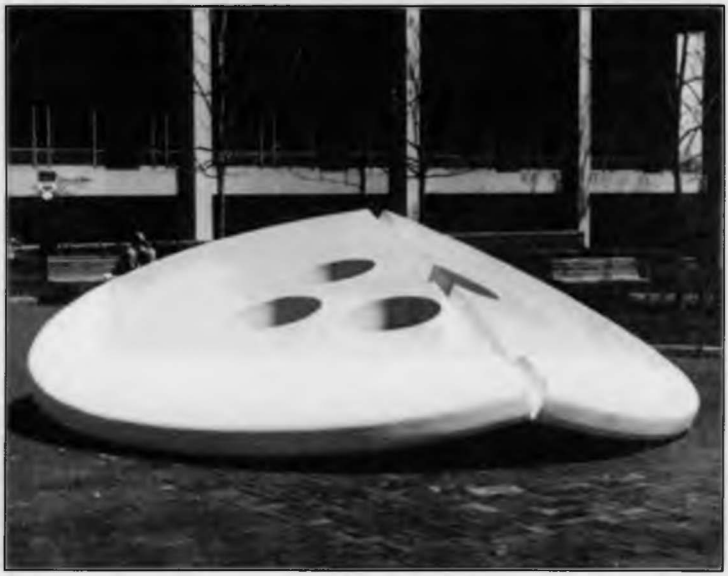
ÇÖREK

Çinliler –bazı Çinliler bugün hâlâ– yeryüzündeki her yeni şeyin, kendi ilkörneğini gökyüzüne yansıttığına inanırlar. Biri ya da Birşey, şimdiki durumda, kılıcın ilkörneğine, masanın ilkörneğine, ezgili Pindaros şiirinin ilkörneğine, tasım'ın ilkörneğine, kum saatinin ilkörneğine, kol saatinin ilkörneğine, haritanın ilkörneğine, teleskopun ilkörneğine, terazinin ilkörneğine sahiptir. Spinoza, her şeyin, varlığını, kendi varlığı içinde sürdürmek istediğini gözlemlemişti: Kaplan, kaplan olmak ister; taş da, taş. Ben de, kendi payıma, kendi ilkörneği olma eğilimi göstermeyen hiçbir şey olmadığını ve kimi zaman bunun gerçekten böyle olduğunu gözlemlemişimdir. İster kadın olsun, ister erkek, birinin, ötekinin kendi ilkörneği olduğunu düşünmesi için âşık olması yeterlidir. María Kodama, bu kocaman çöreği *Aux Brioches de la Lune* adlı fırından alıp otele getirdiğinde, onun

İlkörnek olduğunu söyledi bana. Ne demek istediğini hemen anladım. Okur, çöreğin biçimine baksın ve kendi kararını kendi versin.

Bir Anıt

Bir heykeltıraşın, bir konu yakalamaya çalışabileceğini düşünmek akla yatkın gelebilir; ama gene de, ava çıkmanın bu zihinsel değişkesi, bir sanatçıdan çok, şaşırtılar peşindeki biri için uygun olsa gerektir. Asıl sanatçının, ansızın, bir anda gören kişi olduğunu düşünmek, daha akla uygun görünüyor. İnsanın görmemesi için ille de kör olması ya da gözlerinin kapalı olması gerekmez: Belleğimize kazıdığımız şeyleri görürüz; tıpkı, aynı düşünce ve biçimleri yinelediğimizde, belleğe kazıdığımızı *gördüğümüz* gibi. "Adını artık anım-

sayamadığım" Bay Falanca'nın, tarihin başlangıcından bu yana daha önce hiç kimsenin görmediği bir şeyi bir bakışta gördüğünden hiç kuşkum yok. Bay Falanca'nın gördüğü, bir düğmeydi. Parmakları o denli uğraştıran bu gündelik nesneyi görmüş ve gözlerinin önüne seriliveren böylesine yalın bir şeyi aktarabilmek için, onun boyutlarını büyütmesi, Philadelphia'daki meydanın ortasında duran ve yukarıda gördüğümüz şu kocaman, dingin daireyi yapması gerektiğini anlamıştı.

EPIDAUROS

Önceki gece, bir savaşı uzaktan seyreden biri gibi, tuzlu havayı koklayan, dalgaların sesini duyan, denizi duyumsayan biri gibi, bir ülke ya da bir kitaba giren biri gibi, Epidauros'daki büyük tiyatroda oynanan *Zincire Vurulmuş Prometheus*'u seyrettim. Greklerin hiçbir zaman bilmedikleri aygıtlara, sanat ve bilim dallarına adlarını vermiş olan sayısız Helen sözcüğünü saymazsak, Grekçe konusundaki bilgisizliğimin Shakespeare'den hiç de aşağı kalmadığını söyleyebilirim. İlkin, bu tragedyanın İspanyolcadaki uyarlamalarını, yarım yüzyıldan fazla bir zaman önce okumuş olduğum çevirilerini anımsamaya çalıştım. Ardından, Hugo ve Shelley'yi düşündüm; sonra, dağa zincirlenmiş Titan'ı betimleyen bir baskıresim geldi aklıma. Sonra da, birkaç sözcüğü çıkarmaya çabaladım. İnsanoğlunun evrensel belleğinin bir parçası olan söylenceyi düşündüm. Hiç farkında olmadan, iki mü-

zik, çalgıların müziği ile anlamları benden esirgense de eskil tutkuları esirgenmeyen sözcüklerin müziği aldı götürdü beni. Dizelerin –sanırım, oyuncular ölçüsüne göre okumuyorlardı– ve ünlü öykünün ötesinde, koyu gecenin koynundaki koyu ırmak benim oldu.

LUGANO

Şu anda yazdırmakta olduğum sözcüklerin yanında, sanırım, uzun, *lento* dağlarla çevrili büyük bir Akdeniz gölünün imgesi ve aynı dağların göle vuran ters yansısı da olacak. Lugano'ya ilişkin şaşmaz anım bu. Ama başkaları da var.

Bu anılardan biri, babamla birlikte, neredeyse ıssız bir meydanda, bir taş levha üzerine tebeşirle yazılmış, İttifak Devletleri'nin teslim olduğunu, yani özlenen barışı duyuran sözleri okuduğumuz 1918 Kasımı'nın çok soğuk olmayan bir sabahıyla ilgili. Otele döndüğümüzde, iyi haberi başkalarına da duyurmuş (telsiz telefon yoktu daha), şerefine kadeh kaldırmış, şampanya değil, kırmızı İtalyan şarabı içmiştik.

Lugano'yla ilgili, dünya tarihi açısından önemli olmasa da, benim kişisel tarihim açısından önemli başka anılarım da var. İlki, Coleridge'in en ünlü baladını keşfimdir. Coleridge'in, on sekizinci yüzyılın son yıllarında düşlediği o sessiz uyak ve imge denizine dalıvermiştim. Coleridge, şiiri yazdığı sırada, henüz denizi görmemişti. Yıllar sonra Almanya'ya gittiğinde denizi görünce düşkırıklığına uğrayacaktı; çünkü gerçek deniz Coleridge'in Platonik denizi kadar engin değil-

di. İkinci anım ise (aslında ikinci diye bir şey yok, çünkü ikisi de aşağı yukarı aynı zamandaydı), en az Coleridge'in baladı kadar büyüleyici bir başka müzikle, Verlaine'in şiiriyle karşılaşmamdır.

Son Kaplanım

Hayatımda hep kaplanlar olmuştur. Okumak öteki gündelik alışkanlıklarımla öylesine iç içe geçti ki, ilk kaplanım bir kitaptaki gravürde gördüğüm kaplan mıydı, yoksa kafesin içindeki dikbaşlı gidip gelişlerini demir parmaklıkların öbür yanından kendimden geçerek izlediğim, artık çoktandır ölmüş olan öbür kaplan mı, gerçekten bilemiyorum. Babam ansiklopedilere düşkündü; bense, hiç kuşkum yok, onları içlerindeki kaplan resimlerine bakarak değerlendirirdim. Montaner y Simon'un yayımladığı tıpkıbasımları (bir Bengal kaplanıyla beyaz bir Sibirya kaplanı) anımsıyorum; bir de, nehri çağrıştıran bir karakalem kaplanı. Bu görsel kaplanlara, çok geçmeden, sözsel kaplanlar katılmıştı: Blake'in o ünlü şenlik ateşi ("Kaplan, kaplan, ışıl ışıl ışıldayan") ve Chesterton'ın tanımı: "Dehşetengiz bir zarafet alâmeti." Çocukluğumda *Cangıl Kitapları*'nı okurken, Şirhan'ın, kahramanın arkadaşı değil de, masalın kötü adamı olduğunu gördüğümde, acılara boğulurdum. Hayatında hiç kaplan görmemiş, ama hiç kuşkusuz kaplanın ilkörneğini görmüş olan bir Çinlinin elinden çıkma bir fırça resmindeki dalgalı kap-

lanı anımsamak istiyorum, ama anımsayamıyorum. O Platonik kaplan, Anita Berry'nin *Çocuklar İçin Resim* adlı kitabında bulunabilir. Sorulsa yeridir: Neden leoparlar ya da jaguarlar değil de, kaplanlar? Bu soruya tek bir yanıt verebilirim: Benekler beni tedirgin eder, şeritler ise hiç rahatsız etmez. Kaplan yerine *leopar* diyecek olsaydım, okur kendisini yanılttığımı hemen sezerdi. Bu görsel ve sözsel kaplanlara, bir de, hapishane hücrelerini andıran kafeslerin kaldırıldığı,

Mundo Animal adlı o tuhaf hayvanat bahçesinde dostumuz Cuttini'nin bana gösterdiği kaplanı eklemiş bulunuyorum.

Etten kemikten bir kaplandı; huzuruna vardığımda, korku dolu bir mutluluk içindeydim. Dili yüzümü yaladı; belki kayıtsız, belki sevecen pençesi başımın üzerinde gezindi. Öncekilerin tersine, bu kaplanın ağırlığı ve kokusu vardı.

Bu afallatıcı kaplanın –beni afallattı– öbürlerinden daha gerçek olduğunu söyleyecek değilim, çünkü bir meşe ağacı düşteki biçimlerinden daha gerçek değildir; ama o sabah beş duyumla algıladığım ve imgesi, tıpkı kitaplardaki kaplanların imgeleri gibi aklıma düşen o etten kemikten kaplan için, dostumuza teşekkür borçluyum.

MIDGARTHORMR

Denizin sonu yok. Balığın
sonu yok. Evrenle yaratılan yılan
–yeşil yılan ve yeşil deniz–
yeryüzünü yemyeşil kuşatır. Yılanın ağzı
çok uzaklardan, yeraltı dünyasından
dönüp dolaşır, kendi kuyruğunu ısırır. Çevremizde
daralan acımasız çember, bir fırtınanın görkemidir,
yansımaların yansımaları, gölge ve uğultudur.
İki başlı yılandır bir de. Bir sürü gözü,
hiç yılgıya düşmeden, birbirine bakar
öncesiz ve sonrasız. Kafalarının her birinden
savaş aygıtlarıyla çapullarının tiksinç kokusu saçılır.
İzlanda'da görüldü bu düş. Yarılıp açılan denizler
tanık oldular ve titrediler.
Ölülerin tırnaklarını kuşanmış
o ilençli gemiyle geri dönecek.
Hayallere sığmayan dev hayali,
soylu kurtların ve adsız bir alacakaranlığın
olağanüstü acısının gününde,

solgun dünyanın tepesine çökecek.
Düşsel imgesi ortalığı karanlığa boğuyor.
Şafağa doğru bir karabasanda gördüm hepsini.

KARABASAN

Dairemin kapısını kapatıp asansöre doğru yürüdüm. Tam çağırmaya basacakken, gerçekten afallatıcı bir adam çarptı gözüme. O kadar uzun boyluydu ki, düş gördüğümü anlamam gerekirdi. Kafasındaki külâh onu daha da iri gösteriyordu. Yüzü (yandan hiç görmedim), Tatarı ya da benim kafamda canlandırdığım Tatarı andırıyor ve gene külâh biçiminde kara bir sakalla son buluyordu. Bana bakan gözlerinde alaycı bir anlatım okunuyordu. Sırtında, iri, beyaz yuvarlaklarla kaplı, siyah ve parlak, uzun bir palto vardı. Yere kadar uzanıyordu palto. Düş görüyor olabileceğimden kuşkulanmakla birlikte, cesaretimi topladım, bilemediğim bir dilde neden böyle giyindiğini sordum. Alaycı bir biçimde gülümsedi ve paltosunun düğmelerini çözdü. Paltosunun altında da aynı kumaştan dikilmiş, aynı beyaz yuvarlaklarla kaplı, tek parça, uzun bir giysi olduğunu gördüm; işte o zaman (düşlerde hep böyle olur) o giysinin altından bir giysinin daha çıkacağını anladım.

Tam o sırada, karabasanın o şaşmaz tadını aldım ve uyandım.

ROBERT GRAVES DEYÁ'DA

Ben bu satırları yazarken, belki de siz bu satırları okurken, Robert Graves, zamanın ötesinde, zamanın tarihlerinden ve sayılarından özgür, Mallorca'da ölüyor. Can çekişiyor, ama acı çekmiyor, çünkü acı demek savaşım demektir. Çünkü hiçbir şey, karısı, çocukları, en küçüğü dizine tırmanmış torunları ve dünyanın dört bir yanından gelmiş hacıların (sanırım, biri İranlı) arasında kımıltısız oturan bu yaşlı adam kadar savaşımdan uzak, vecde yakın olamaz.

Gözleri görmüyordu, kulakları işitmiyordu, ağzından tek bir söz çıkmıyordu, ama uzun gövdesi işlevlerine bağlılığını sürdürüyordu: Ruhu bir başınaydı artık. Bizi çıkaramadığını sanıyordum, ama hoşçakal dediğimde elimi sıktı ve María Kodama'nın elini öptü. Bahçe kapısında, karısı, "Gene gelin," dedi. "Burası bir cennet!" 1981 yılıydı. 1982'de gene gittik. Karısı, kaşıkla yemek yediriyordu; herkes hüzünlüydü, sonu bekliyorlardı. Bu tarihlerin, onun için, tek bir sonsuz an olduğunu biliyorum.

Okur, *Beyaz Tanrıça*'yı unutmayacak; Graves'in bir şiirinin özünü anmadan edemeyeceğim.

Meğer Büyük İskender otuz iki yaşında Babil'de ölmemiş. Bir savaştan sonra kaybolmuş, geceler boyu çöller, ormanlar aşmış. En sonunda, uzaklarda, bir ordugâhın ateşlerini görmüş. Sarı derili, çekik gözlü savaşçılar, onu ateşin başına buyur edip ağırlamışlar ve sonunda ordularına almışlar. Büyük İskender, sapına kadar asker ya, adını bile duymadığı çöllerde savaşlara katılmış. Bir gün, savaşçılara paraları ödeniyor-

muş. İskender, gümüş sikkelerden birindeki resmini tanımış ve kendi kendine demiş ki: *Ben Makedonyalı İskender iken, Erbil zaferini kutlamak için bastırttığım madalya bu.*

Bu masal, çok eskil olmayı hak ediyor.

DÜŞLER

Bedenim istediği kadar Luzern'de, Colorado'da ya da Kahire'de olsun, sabahleyin uyanıp bir kez daha Borges olma alışkanlığını takındığımda, hiç şaşmaz, Buenos Aires'te geçen bir düşten çıkmışımdır. Düşümde gördüklerim, isterse sıradağlar, sırıklar üstüne kurulmuş kulübelerin yükseldiği bataklıklar, mahzenlere inen sarmal merdivenler, her bir taneciğini saymak zorunda kaldığım kum tepecikleri olsun, hepsi de Buenos Aires'te, Palermo ya da Sur mahallesindeki bir ara sokaktadır. Uyanıkken, külrengi ya da maviye çalan, belli belirsiz, ışıltılı bir sisin ortasındayımdır hep. Uyurken, düşlerimde, ölülerle karşılaşır ya da konuşurum. Bunların hiçbiri beni hiç şaşırtmaz. Düşlerim hiçbir zaman şimdiki zamanda geçmez; hep geçmiş zaman Buenos Aires'indeyimdir, Mexico Caddesi'ndeki Ulusal Kütüphane'nin koridorlarını ve göğe bakan camlarını görürüm. Yoksa bütün bunlar, istencimin ve bilincimin sınırlarının ötesinde, onmaz ve akıl sır ermez biçimde, doğma büyüme bir *porteño*, Buenos Aires'in liman insanlarının torunlarından biri olduğum anlamına mı geliyor?

KÖŞEBAŞLARI

Burada, hiç kuşku yok, Buenos Aires'teki köşebaşlarından biri görülüyor. Bana neresi olduğunun söylenmesi gereksiz. Evimin bulunduğu, Charcas ile Maipu'nun kesiştiği köşe olabilir; orayı, kargaşa içinde durmadan gidip gelirken birbirlerinin yolunu kesen kendi gölgelerimin kalabalığında canlandırıyorum kafamda.

Sokağın karşı köşesi olabilir; bugün yüzeyi eğimli, yüksek bir yapının, daha önce balkonunda saksılar bulunan geniş bir pansiyonun, ondan önce hakkında hiçbir şey bilmediğim bir evin ve diktatör Rosas zamanında çamurlu bir sokağın tuğla kaldırımı üzerinde yükselen bir kerpiç yapının bulunduğu köşe. Bir zamanlar cennetiniz olan şu bahçenin yanındaki köşe olabilir. Macedonio Fernández'in, ölümden çok korktuğu için, bize ölümün başımıza gelecek en önemsiz şey olduğunu anlattığı, Once'deki şekercinin köşesi olabilir. Léon Bloy'u keşfettiğim Almagro Su Kütüphanesi'nin köşesi olabilir. Henüz sekizgene dönüştürülmemiş birkaç meydandan birinin köşesi olabilir. María Kodama ile birlikte, bir hasır sepet içinde, okyanusun öte yakasından gelen,

Odin adlı cılız bir Habeş kedi yavrusunu getirdiğimiz evin köşesi olabilir. Bir ağaç olduğunu hiçbir zaman bilmeyecek, gölgesi cömert bir ağacın bulunduğu köşe olabilir. Üstü kapalı bir arabada tabancayla canına kıyıncaya kadar, Leandro Alem'in gördüğü birçok köşeden biri olabilir. Zamanla, iki Çin felsefesi tarihini keşfettiğim kütüphanenin köşesi olabilir. Estanislao del Campo'nun öldüğü, Esmeralda ile Lavalle'nin kesiştiği köşe olabilir. Dağılmış bir satranç tahtasını oluşturan köşelerin her biri olabilir. Bunların hemen hepsi olabilir; işte görülmeyen ilkörnek budur.

Gemi

Tahtadan, tahta parçalarından yapılmış. Demir kılıcını (destan böyle diyor), fidye olarak verilen altınların tartıldığı terazilere savurup, *Vae victis!* (Veyl mağluba!) sözcüklerini (onlar da demirdendi) haykırmış olan Brennus'un soyundan insanlarca tasarlanıp oyulmuş olduğunu bilmiyor, hiçbir zaman da bilemeyecek. Artık hepsi toz toprağa karışmış olan, aynı cinsten yüzlerce gemi vardı herhalde. Rhône ve Arve ırmaklarının sularında ve Avrupa'nın orta yerindeki o koca tatlısu denizinde, Cenevre Gölü'nde seyretmiş olduğunu bilmiyor, hiçbir zaman bilemeyecek. Bütün ırmaklardan daha eskil ve daha kesintisiz bir başka ırmağın, Zaman denen ırmağın sularında seyretmiş olduğunu da bilmiyor, hiçbir zaman bilemeyecek. Galyalılar, onu, Caesar'dan yüz yıl önceki yolculuk için oymuşlar; sonradan, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında kentin iki caddesinin kesiştiği yerde ortaya çıkarılmış. Ve şimdi, Jean Calvin'in yazgı öğretisini öğütlemiş olduğu katedralin yakınındaki bir müzede, gözlerimizin önünde ve şaşkın bakışlarımız arasında, kendisiyle ilgili bilgilerden yoksun, sergileniyor.

Esja Oteli, Reykjavik

Hayattaki en basit şeyler, çoğu zaman bir nimet gibi gelir insana. Otele yeni gelmiştim. Her zaman olduğu gibi, körlerin gözlerine görünen o ışıltılı sisin ortasındaydım, bana ayırdıkları belli belirsiz odayı keşfe koyulmuştum. Hiç de düzgün olmayan duvarları yoklayarak, eşyaların arasından dolanarak yolumu bulmaya çalışırken kalın, yuvarlak bir sütuna rastgeldim. O denli kalındı ki, kollarımla sarmaya kalkıştığımda ellerimi arkasında kavuşturamadım. Birden, beyaz olduğunu anladım. Sağlam ve kocaman sütun, tavana kadar yükseliyordu. Birkaç saniyeliğine, insanın, ne-

redeyse bir ilkörnek olan bir şeyden edindiği o tuhaf mutluluğu yaşadım. O anda, biliyorum, ilk kez Öklitçi geometrinin katıksız biçimleriyle –silindir, küp, küre, piramit– tanıştığımda duyumsamış olduğum eksiksiz coşkuyu yeniden yakaladım.

Labirent

Burası, Girit labirenti. Burası, bir zamanlar ortasında Minotauros'un bulunduğu Girit labirenti. Burası, bir zamanlar ortasında, Dante'nin insan başlı bir boğa olarak düşlediği Minotauros'un bulunduğu, o taştan dolambacında tıpkı María Kodama'yla benim yittiğimiz gibi onca kuşağın yittiği Gi-

rit labirenti. Burası, bir zamanlar ortasında, Dante'nin insan başlı bir boğa olarak düşlediği Minotauros'un bulunduğu, o taştan dolambacında María Kodama'yla benim o sabah yittiğimiz gibi onca kuşağın yittiği ve zaman denen öteki labirentte yitik kaldığı Girit labirenti.

ÇEŞMELER

Leopoldo Lugones, bize, başka birçok şeyin yanı sıra şu güvenilir dizeleri de bıraktı:

Dağlının tekiyim ya, bilirim,
ne denli değerlidir taşın dostluğu
insanoğlunun gözünde.

Lugones'in dağlılığı nereden çıktı bilmiyorum, ama sorun yalnızca coğrafî anla ilgili bir sorun; bu yakıştırmanın estetik içeriği, Lugones'in kendine dağlı demesinden daha önemli.

Şair, insan ile taş arasındaki sıcak ilişkiyi, dostluğu açıklıyor. Ben, bir başka ilişkiden, daha temelli, daha gizemli bir ilişkiden söz etmek isterim: İnsan ile su arasındaki ilişkiden. Daha temelli, çünkü biz etten kemikten değil, en dolaysız eğretilemesi su olan zamandan, yavaş yavaş yitip gidenden yaratılmışız. Herakleitos söylemişti.

Her tür kentte çeşmeler vardır, ama varlık nedenleri farklıdır. Müslüman Arap ülkelerinde, çeşmeler, çok eskilere

uzanan bir çöl özleminin uzantısıdır; bilirsiniz, şairler hep vahaların ve pınarların şarkısını söylemişlerdir. İtalya'da, çeşmeler, İtalyan ruhuna özgü güzellik gereksinimini karşılamak için ortaya çıkmışlardır. İsviçre'de, denilebilir ki, kentler hep Alpler'de olmanın özlemini çekerler; kent meydanlarındaki onca çeşmenin dağlardaki çağlayanları yankılamaya çabalaması bundandır. Buenos Aires'in çeşmeleriyse, Cenevre ya da Basel'deki çeşmelerle karşılaştırırsak, daha bir bezeme niteliği taşırlar, daha çok göze seslenirler.

Tigre Adaları

Edebiyatta kımıltısız diye anılacak kadar ağır akışlı bir ırmağın belirsiz sularına çekilip kaybolan yeşil adaların oluşturduğu gizli bir takımadayla sınırdaş başka hiçbir kent bilmiyorum. Leopoldo Lugones, bu adalardan birinde, hiç görmediğim bir adada canına kıymıştı. Belki de, hayatında ilk kez, dünyadaki her şey için eğretilemeler, sıfatlar ve fiiller aramak gibi gizemli bir ödevden en sonunda kendini özgür kıldığını duyumsamış olmalı.

Yıllar önce, El Tigre, bana Conrad'ın öykülerindeki Malaya ve Afrika bölümlerini süsleyecek imgeler sunmuştu, büyük olasılıkla hepsi yanlış da olsa. Bu imgeler, hiç kuşkusuz bazı sonsuz pazar günlerinin tuncu kadar dayanıklı olmayan bir anıtın dikilmesine yarayacak. Aklıma Horatius geliyor; benim gözümde, bugün bile ozanların en gizemlisidir; hani dörtlükleri biter, ama sona ermez, onun için de bağlantısızdır, gizemi buradan gelir belki de. Ola ki, Horatius'un klasik aklı, sonları vurgulamaktan bile bile kaçınmıştı. Şu yazdıklarımı yeniden okuyorum da, yeryüzündeki her şeyin beni bir alıntı ya da kitaba geri götürdüğünü –acıtatlı bir hüzünle– görüyorum.

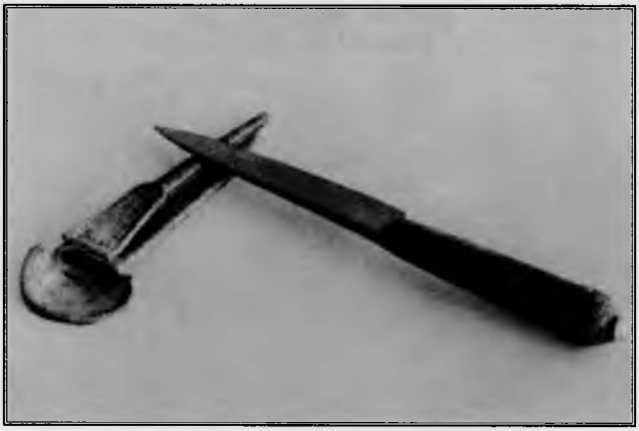
Bıçak Milongası

Pehuajo'da geldi bana
kimi cömert ellerden.
Bilmemek daha iyi
Rosas'ın çetelerinin döndüğünü.

Sapında haç izi yok,
ne deride ne de tahtada.
Kaplan karası düşlerle
kaplan hünerinin düşünü görüyor çelik.

Bıçak, onu unutuluştan çekip alacak
bir elin düşünü görüyor.
Oysa her şey, adamın eliyle
vereceği karara bağlı.

Pehuajo hançerinin
tek bir ölüm borcu yok.
Demirci, yüce bir yazgı için
dövmüş çeliğini.

Onu seyrederken, hançerlerle dolu
bir gelecek canlanıyor gözümde,
kılıçlardan ve palalardan geçilmeyen,
ve daha birçok ölümcül biçimden,

öyle çoklar ki, yeryüzü
ölümün eşiğine çekiliyor,
öyle çoklar ki, ölüm
hangisini seçeceğini bilemiyor.

Şu dinginlik içinde
Düşünün erincinden uyanma.
Sabret, bıçak,
Rosas döner konağına.

1983

Kent merkezindeki bir lokantada, Haydée Lange ile sohbet ediyormuşuz. Masa hâlâ toplanmamış; masanın üzerinde ekmek kırıntıları kalmış, sanırım iki de şarap kadehi duruyor. Anlaşılan, az önce birlikte yemek yemişiz. Yanılmıyorsam, King Vidor'un bir filminden konuşuyormuşuz. Kadehlerde biraz şarap kalmış olmalı. İçimde bir sıkıntı baş veriyor, kendimi yineleyip durduğumu, daha önce söylediklerimi durmadan yinelediğimi, onun da bunun farkında olduğunu ve bana tekdüze yanıtlar verdiğini duyumsuyorum. Ansızın, Haydée Lange'ın çok uzun bir zaman önce öldüğünü anımsıyorum. Karşımdaki bir hayalet ve bir hayalet olduğunu bilmiyor. Hiç korkmuyorum, ama ona bir hayalet olduğunu, hem de çok güzel bir hayalet olduğunu belli etmenin yakışık almayacağını, belki de kabalık olacağını düşünüyorum.

Bu düş, ben daha uyanmadan, bir başka düşe daldı.

Quartier Latin'deki Bir Otelde Yazdırılan Not

Oscar Wilde, insanın, hayatının her anında, olmuş olduğu her şey ve olacağı her şey olduğunu yazar. Gerçekten böyleyse, o zaman o güzelim yılların ve o güzelim yazıların Wilde'ı, daha o sıralar, hapislerin Wilde'ı, Oxford'daki Wilde, Atina'daki Wilde ve 1900 yılında Quartier Latin'deki Hôtel d'Alsace'ta neredeyse kimsenin tanımadığı biri olarak ölecek olan Wilde'dı. Bu otel, şimdi, hiçbir odası birbirine benzemeyen Hotel l'Hôtel. Yapı ustaları tarafından ya da bir mimarın tasarımı uyarınca değil de, bir marangoz tarafından yapılmış olduğunu düşündürüyor insana. Wilde gerçekçilikten nefret ederdi; bu tapınağı ziyaret eden hacılar da, buranın, sanki Wilde'ın imgeleminin ölümünden sonraki bir yaratısıymışçasına yeniden yapıldığına tanıklık ediyorlar.

Wilde, son yıllarında André Gide'e, *Bahçenin öbür yanını tanımak istedim*, demişti. Wilde'm alçaklığı ve zindanı tanıdığını bilmeyen yoktur, ama onda bu bahtsızlıkları yadsıyan bir gençlik ve yücelik vardı; o dokunaklı olmaya kalkışan ünlü balad, Wilde'ın en güzel yapıtı değildir. Robert Louis Stevenson'ın ünlü romanının boşuna ve savurganca bir yeni-

den yazılışından başka bir şey olmayan *Dorian Gray'in Portresi* için de aynı şeyi söyleyeceğim.

Oscar Wilde'ın yapıtlarından, sonunda bize kalan tat nedir? Mutluluğun gizemli tadı. Öteki şöleni, şampanyayı düşünürüz. "Harlot'ın Evi"ni, "Sfenks"i, estetik diyalogları, denemeleri, peri masallarını, epigramları, özlü kaynakça notlarını ve bize usta işi budala kişilikler sunmuş olan bitimsiz güldürüleri, keyifle ve gönül borcuyla anımsarız.

Wilde'ın üslubu, zamanın edebiyat mezheplerinden birinin, görsel ve müziksel etkiler yakalamaya çalışan Sarı Doksanlar'ın süslü tarzındaydı. Bu üslubu, gülümseyişi eksik etmeksizin, herhangi bir başka üslubu da uygulayabileceği gibi uyguluyordu.

Wilde'ı teknik yönden eleştirmek benim işim değil. Onu düşünmek, hiç görmediğimiz, ama sesini tanıdığımız ve her gün özlediğimiz yakın bir dostu düşünmekten farksız.

Ars Magna

Mallorca'da, Raymundo Lulio Sokağı'nın köşesindeyim.

Emerson, dilin, taşıl şiir olduğunu söylemişti. Bu yargının doğrulanması için, Grekçede "bir yerden bir yere taşıma" anlamına gelen *metafor* (eğretileme) sözcüğünün kendisi de içinde olmak üzere tüm soyut sözcüklerin gerçekte birer eğretileme olduğunu anımsamamız yeterlidir.

Kitabı Mukaddes tapımını –yani Kutsal Ruh'un seçtiği ve onayladığı sözlere tapımı– yürekten benimseyen on üçüncü yüzyıl, eğretilemelerle düşünemezdi. Tanrı'ya belirli birtakım nitelikler (iyilik, yücelik, sonsuzluk, güç, bilgelik, istem, erdem ve görkem) yakıştırmış bir dâhi olan Raymundo Lulio (Llull), kutsal niteliklerin simgeleriyle kaplı, eşmerkezli tahta çemberlerden oluşan bir çeşit düşünme aygıtı tasarlamıştı. Bu düzenek, sistemli bir araştırmacı tarafından harekete geçirildiğinde, teolojik bir düzenin belirsiz ve neredeyse sonsuz sayıdaki kavramlarını sunacaktı. Llull, ruhun yetileri ve dünyadaki her şeyin nitelikleri açısından da aynı şeyi yapmıştı. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, bütün bu şifreli düzenekler hiçbir işe yaramadı.

Yüzyıllar sonra, Jonathan Swift, *Gulliver'ın Üçüncü Yolculuğu*'nda, Llull'ı alaya aldı. Leibniz, konu üzerinde düşündü, ama doğallıkla yöntemi yeniden oluşturmaktan kaçındı.

Francis Bacon'ın öngördüğü deneyci bilgi öğretisi, bugün bize sibernetiği sunmuş bulunuyor; insanoğlunun aya ayak basmasını sağlayan ve bilgisayarları Llull'ın o çalımlı çemberlerinin gecikmeli kız kardeşleri olan sibernetiği.

Mauthner, bir uyak sözlüğünün de bir düşünme aygıtı olduğunu ileri sürer.

La Jonction

İki ırmak –biri herkesin bildiği Rhône; öteki, herkes için neredeyse bir sır olan Arve– burada birbirine karışıyor. Mitologya, sözlüklerde yer alan boş ve ölümlü bir sözcük değil, ruhun ölümsüz bir alışkanlığıdır. Birbirine karışan iki ırmak, bir bakıma, birbiriyle kaynaşan iki eskil tanrıya benzer. Lavardén, o şiirini yazarken, böyle duyumsamış olmalı; ama söz sanatı, onun duyumsadıklarıyla gördükleri arasına girmiş ve iki büyük barok ırmağı sedefe dönüştürmüş. Kaldı ki, suyla ilintili her şey şiirseldir ve bizi tedirgin etmekten hiç vazgeçmez. Karanın içine giren deniz, ya *fjord* (fiyort) olur ya da *firth* (haliç); sonsuz yankılanan sözcüklerdir bunlar. Denizde yitip giden ırmaklar, Manrique'nin o büyük eğretilemesini düşürür akla.

Anneannem Leonor Suárez de Acevedo, bu kıyılarda gömülüdür. Orada hâlâ Büyük Savaş diye anılan o küçük savaş sırasında Uruguay'ın Mercedes kentinde doğmuş, sanırım 1917 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde ölmüştü. Babasının Junin kentinin bulunduğu yüksek pampalarda gerçekleştirdiği bir binicilik gösterisinin anısıyla ve "River Plate'in

üç büyük zorbası, Rosas, Artigas ve Solano Lopez"e duyduğu nefretle, o yorgun düşmüş ve tümden diline vurmuş nefretle yaşamıştı. Bitmiş tükenmişti öldüğünde. Hepimiz yatağının çevresindeydik; incecik bir sesle, "Bırakın, huzur içinde öleyim," demiş ve sonra, onun ağzından ilk ve son kez duyduğum o yakışıksız sözcüğü söylemişti.

MADRID, TEMMUZ 1982

Uzaklıklar *vara*'larla, yardalarla ya da kilometrelerle ölçülebilir. Oysa zamanı, tıpkı hayat süresi gibi, benzer ölçümlere vuramazsınız.

Kısa bir süre önce birinci derece bir yanık geçirdim. Doktor, Madrid'deki otelin şu kişiliksiz odasından on-on iki gün çıkmamam gerektiğini söylüyor. Bu sayılı günler toplamının mümkünsüz bir şey olduğunu biliyorum: Her günün, biricik gerçeklik olan anlardan oluştuğunu ve her anın kendine özgü bir özlem, sevinç, coşku, can sıkıntısı ve tutku tadı taşıyacağını biliyorum. William Blake, Kehanet Kitapları'nın bir dizesinde, her dakikanın, altmış kadar demir kapısı olan altmış kadar altın saraydan oluştuğunu öne sürmüştü. Blake'ten yaptığım bu alıntı, hiç kuşkusuz, aslı kadar uyduruk ve yanlış. Benzer bir biçimde, Joyce'un *Ulysses*'i de, *Odysse-*

ia'daki uzun serüvenleri Dublin'de geçen ve bile bile sıradanlaştırılmış tek bir günde özetler.

Ayağım benden biraz uzak; acı gibi gelen, ama acı olmayan uyarılar gönderiyor. Daha şimdiden, şu anın özlemini duyacağım anın özlemini duyuyorum. Bu zoraki alıkonuluşun kestirilmesi olanaksız zamanı, bellekte tek bir imge oluşturacak. Biliyorum, Buenos Aires'e döndüğümde o anıyı özleyeceğim. Bu gece belki korkunç olacak.

LAPRIDA 1214

Bu merdiveni şimdiye kadar kimbilir kaç kez tırmanmışımdır. Xul-Solar, beni yukarıda beklerdi. Bu uzun boylu, gamzeli, güleç yüzlü adam hem Prusya hem Slav hem de İskandinav kanı taşıyordu (babası Schulz, Baltıklıydı). Ama damarlarında Lombard ve Latin kanı da dolaşıyordu (annesi, İtalya'nın kuzeyindendi). Daha da önemli olan bir başka karışım ise, birçok dilin ve dinin ve bir astrolog olduğu için neredeyse tüm yıldızların karışımıydı. İnsanlar, özellikle Buenos Aires'te, gerçeklik denen şeyi edilgin bir biçimde kabullenerek yaşarlar. Xul ise her şeyi yeniden biçimlendirerek ve yeniden yaratarak yaşardı. İki jargon icat etmişti. Bunlardan biri, onun *Creol* dediği, safralardan arındırılmış ve kimsenin aklına gelmeyecek uydurma sözcüklerle zenginleştirilmiş bir İspanyolcaydı. İspanyolcada oyuncak anlamına gelen *juguete* sözcüğünde, hain bir *jugo* (özsu) yakalamıştı; bir de, *toybesan* ("oyuncaköpücük") ve *toyquieran* ("oyuncakaşk") demeyi yeğlerdi. Karşısındakilerden "azizoturmalarını" isterdi. Kendisini ağzı bir karış açık dinleyen Arjantinli bir hanıma, "Bence siz biraz Tao alın," demiş, sonra da eklemiş-

ti: "Ne o, yoksa Tao-te Ching ile tanışıklığınız yok mu?" Bir başka jargonuna ise *Pandili* adını vermişti; astrolojiye dayalı bir jargondu bu. Bir de, *Panoyunu* diye bir oyun bulmuştu; belki abartılı gelebilir ama, *Panoyunu* yüz kırk dört kareden oluşan bir tahta üzerinde oynanan karmaşık bir satrançtı. Bana her anlatışında, çok basit bir oyun olduğu sonucuna varır ve yeni düzenlemelerle daha da karmaşıklaştırmaya koyulurdu. Kolayca kestirebileceğiniz gibi, *Panoyunu*'nu hiçbir zaman öğrenemedim.

Birlikte sık sık William Blake okurduk, özellikle de Kehanet Kitapları'nı; pek aklı yatmasa da, bu şiirlerdeki mitologyayı anlatırdı bana. Turner ve Klee'ye hayrandı, ama 1920'li yıllarda Picasso'dan hoşlanmayacak kadar da gözü karaydı. Öyle sanıyorum ki, şiirden, dilden hoşlandığı kadar hoşlanmıyordu; onun için aslolan, müzik ve resimdi. Yarım daire biçiminde bir piyano yapmıştı. Ne parada gözü vardı ne de başarıda. Blake ve Swedenborg gibi, ruhlar evreninde yaşardı. Çoktanrıcılığı savunurdu: Tek bir tanrı ona yetmezdi.

Vatikan'a, atlasın hemen bütün kentlerinde kolları bulunan sağlam bir Roma kurumu olarak hayranlık duyardı. Onun kitaplığından daha zengin ve daha hoş bir kitaplık görmedim. Deussen'in, ötekiler gibi Yunanistan'dan değil, Hindistan ve Çin'den başlayan ve Gılgamış'a koca bir bölüm ayıran *Felsefe Tarihi*'ni bana o tanıtmıştı. Tigre Adaları'ndan birinde öldü.

Xul, karısına, elini tuttuğu sürece ölmeyeceğini söylemişti. Bir gece geç saatlerde karısı çok kısa bir süre ondan ayrılmak zorunda kaldı; döndüğünde, Xul ölmüştü.

Anılmaya değer her insanla ilgili hikâyeler uydurulur. Şimdi ben de, bu kaçınılmaz yazgıya kendimce katkıda bulunmaktayım.

周易

ÇÖL

Piramit'in birkaç yüz metre ötesinde, eğilip bir avuç kum aldım, sonra biraz uzaklaşıp avucumdaki kumu yavaş yavaş yere boşalttım. Kendi kendime mırıldanıyordum: *Sahra'yı değiştiriyorum.* Eylem en aza indirgenmişti, ama pek de dâhice sayılamayacak olan bu iki sözcük eksiksizdi; bu sözcükleri söyleyebilmem için koca bir hayatı yaşamış olmam gerektiğini düşündüm. O anın anısı, Mısır'da geçirdiğim günlerin en belirgin anılarından biridir.

22 AĞUSTOS 1983

Bradley, şimdiki anın, bize doğru akmakta olan geleceğin, geçmişin bağrında parçalanıp dağıldığı an olduğuna inanır; başka bir deyişle, var olmak, yok olup gitmekte olan bir var oluştur; ya da Boileau'nun özleme kapılmadan dediği gibi:

Le moment où je parle est
déjà loin de moi.
[Konuşmaya başladığım an,
daha şimdiden uzak benden.]

Her durumda, herhangi bir çabanın öngünü ve yüklü bir bellek, gözle görülmez elle tutulmaz şimdi'den daha gerçektir. Bir yolculuğun öngünü, o yolculuğun kendisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Avrupa'ya yolculuğumuz, aslında, önceki gün, 22 Ağustos'ta başladı, ama ayın on sekizindeki bir akşam yemeğinde öngörüldü. Bir Japon lokantasında toplanmıştık: María Kodama, Alberto Girri, Enrique Pezzoni ve ben. Yemek, Doğu'dan kaçıp gelmiş anlık tatların bir güldestesinden olu-

şuyordu. Bize apansız görünen yolculuk, yemek sırasındaki konuşmalarda ve lokantanın sahibi olan kadının bize sunduğu beklenmedik şampanyada vardı zaten. Piedad Caddesi'ndeki Japon yapılarının yabansılığı, içlerinden birinin doğumgününü kutlamakta olan Nara'lı ya da Kamakura'hlardan yükselen sesler ve ezgilerle daha da büyüyordu. Buenos Aires'te, bir Avrupa yolculuğunun eşiğindeydik; ama aynı zamanda, belleğin ve önsezinin Japonya'sındaydık. O geceyi hiç unutamam.

STAUBBACH

Niagara Çavlanı kadar ünlü değildir, ama çok daha görkemli ve unutulmazdır Lauterbrunnen'in *Staubbach*'ı, Duru Pınarların Toz Gibi Dağılan Çavlanı. İlk kez, sanırım, 1916 yılında görmüştüm. Bir dağın tepesinden kopup, neredeyse zamanın başlangıcından beri durmaksızın oyup derinleştirdiği bir taş kuyuya olanca ağırlığıyla dimdik dökülen suyun boğuk uğultusunu çok uzaklardan duymuştum. Orada bir gece kalmıştık. Köydekiler gibi biz de, sonunda o tekdüze çağıltıyı sessizlikten ayırt edemez olmuştuk.

Şu katmerli İsviçre'de o kadar çok şey var ki: İnsanın kendinden geçercesine tavaf edeceği bir yer de var.

Colonia Del Sacramento

Burada da savaş görmüşler. "Burada da" diyorum, çünkü savaş yeryüzünün hemen her yerinde görülmüştür. İnsanın insanı öldürmesi, döllemek ya da düş görmek gibi, benzersiz türümüzün en eskil alışkanlıklarından biridir. Burada, denizin öte yakasından, Aljubarrota Çarpışması'nın ve artık toprağa karışmış olan hükümdarların uçsuz bucaksız gölgesi uzanıyordu. Burada, sonradan başka adlar alan Kastilyalılar ile Portekizliler arasında savaş vardı. Brezilya Savaşı sırasında atalarımdan birinin bu garnizonun kuşatılmasına katıldığını biliyorum.

Bu yörelerde pek az rastlanan zamanın su götürmez varlığını duyumsuyoruz burada. Şu duvarlar ve evler geçmişi içeriyor; Amerika'da tadına varılması gereken bir tat bu. Adlar ve tarihler gereksiz. Dolaysızca duyumsadığımız yeterli, müzik dinliyormuşuzcasına.

Buenos Aires'teki La Recoleta Gömütlüğü

Burada, bir çarpışma olduğu bile söylenemese de Amerika'nın tarihini değiştirmiş olan Junin savaşında hafif süvari saldırısına komuta etmiş olan İsidoro Suárez yatmıyor.

Burada, Suárez'le seferleri, ihaneti, uzun yürüyüşleri, kar fırtınalarını, tehlikeleri, dostluğu ve sürgünü paylaşmış olan Félix Olavarria yatmıyor. Burada onun tozunun tozu yatıyor.

Burada, La Verde savaşında Mitre'nin teslim oluşundan hemen sonra vurulan büyükbabam yatmıyor.

Burada, bana dayanılmaz ölümsüzlüğe inanmamayı öğretmiş olan babam yatmıyor.

Burada, bana çok şey bağışlamış olan annem yatmıyor.

Burada, gömüt yazıtlarının ve haçların altında, hemen hiçbir şey yok.

Burada ben yatmayacağım. Burada saçlarım ve tırnaklarım yatacak; geri kalanın yitip gittiğini bilmeyecekler, uzamayı sürdürecek ve toprağa karışacaklar.

Ben burada yatmayacağım, unutuluşa, evreni dokuyan o seyrek cevhere karışacağım.

Eylemle Kurtuluş Üzerine

Evvel zaman içinde, sonbaharlardan bir sonbahar, Şinto tanrıları kimbilir kaçıncı kez İzumo kentinde buluşmuşlar. Söylenenlere bakılırsa, sekiz milyon tanrı varmış. Ben utangaç bir adamımdır, herhalde onca tanrı arasında elim ayağım birbirine dolaşırdı. Neme gerek, düşlere bile sığmayacak sayılarla uğraşmak akıl kârı değil zaten. Bu adalarda uğurlu sayı sekizmiş ya, gelin biz de, sekiz tanrı varmış, diyelim.

Üzgünmüşler, ama ne denli üzgün olduklarını belli etmiyorlarmış: Tanrıların yüzleri, okunmaz *kanci*'lerdir. Bir dağın yeşil doruğunda, çepeçevre çevrelenmiş oturuyorlarmış. Gökyüzünden ya da bir kayanın tepesinden ya da bir kar ta-

nesinin üzerinden insancıkları gözlüyorlarmış. İçlerinden biri demiş ki:

Günler, belki de yüzyıllar önce, burada toplanarak Japonya'yı ve dünyayı yarattık. Balıklar, denizler, gökkuşağının yedi rengi, bitki ve hayvan soyları boy atıp gelişti. İnsanların sırtına çok fazla yük binmesin diye, onlara döl döş verdik, çocuklar verdik, çoğul günü ve tekil geceyi verdik. Sonra, çok değişik şeyleri deneyip yaşayabilme armağanını bağışladık onlara. Arı durmadan bal yapar durur. Oysa nasıl aygıtları, sabanı, anahtarı, çiçekdürbününü yarattıysa kılıcı ve savaş sanatını da öyle yaratmış olan insanoğlu, şimdi de tarihe son verebilecek görünmez bir silâh yarattı. Gelin, bu anlamsız eylem gerçekleşmeden, insanları yok edelim.

Tanrılar kara düşüncelere dalmışlar. Tam o sırada, başka bir tanrı, dinginliğini yitirmeden, demiş ki:

Haklısın, dediklerine bir sözüm yok. İnsanoğlu düşünüp taşınıp bu tüyler ürpertici silâhı yarattı, ama bir şey daha yaptı, on yedi hecenin kuşattığı bir boşluğu dolduran bambaşka bir şey daha yarattı.

Tanrı, on yedi heceyi tekdüze bir sesle okumuş. Bilinmeyen, anlayamadığım bir dilde.

Sonunda, tanrıların en yücesi, yargısını vermiş:

İnsanlar yaşasın.

Böylece, insan soyunu kurtaran, bir *haiku* olmuş.

İzumo, 27 Nisan 1984

SONDEYİŞ

Atlas bizim için neydi, Borges? Yeryüzünün ruhundan doğmuş düşlerimizi zamanın örgüsünde örtüştürmek için bir bahane.

Yolculuğa çıkmadan, gözler kapalı, rastgele açardık atlası; bırakırdık, parmaklarımız, zorlu dağları, duru denizleri, bize kol kanat geren büyülü adaları keşfetsin. Gerçeklik, kendi yalnızlığı içinde, birbirine çok benzeyen edebiyat, sanat ve çocukluk anılarımızın palimpseste'*idir.*

Roma, benim için, Goethe'nin ve Venedik'in Ağıtlar'ını *okuyan sesiniz olacak, sizin içinse, San Marco'da bir akşam bir konser dinleterek size ne verebildimse o; Paris, bir otel odasına kapatılmış, Hugo okuyup çikolata yiyen o inatçı çocuk olacak, sizin Paris'i keşfetme tarzınızda; benim içinse, Louvre'un merdivenlerinin tepesinden* Samothrake Nikesi'*ni, babamın bana güzelliği öğretmiş olduğu o zarif heykeli gördüğümde akıttığımız gözyaşları olacak. Güzellik maddeye dökülmüş uyumdu, olanaksıza erişmekti, denizin kıpırtılarını tüniğin kıvrımlarının deviniminde sonsuza değin saklamaktı. Piramitlerin orada, bana sözcüklerden bir sultanlık sunduğunuz, çölü değiştirdiğiniz ve bana ayın benim aynam olduğunu anlattığınız gece-*

ye değin, çöl, Ondurman ve Lawrence'ın savaşı ve sessizliğin gizemi olmuştu.

Bizim için, zaman, içbükey ve koruyucuydu, Odin ve Beppo gibi içine giriyorduk, kediler sepetlerine ve dolaplara gizleri keşfetmenin hep aynı masumluğu, hep aynı merakıyla giriyorlardı.

Şu anda oradayım, takımyıldızları dolaşıp evrenin dilini öğrendiğiniz, artık şiir, güzellik ve aşkın bir akkorda kaynaştığını anladığınız yerdeyim, zamanın dışında düzmece bir zaman kuruyorum. Bu zamanın içinde, ellerimizin yeniden buluşabilmesi için gerekli her şey gerçekleşene değin, beni size her an biraz daha yakın kılan insanları, ülkeleri ve günleri dolaşıyorum. Bu gerçekleştiği zaman, bir kez daha Paolo ile Francesca, Hengest ile Horsa, Ulrica ile Javier Otárola, Borges ile María, Prospero ile Ariel olabileceğiz, tümüyle yeniden birleşmiş, sonsuzluğun ışığı olabileceğiz.

Borges, huzur ve aşkım her zaman yanınızda olsun.

María
Cenevre, 22 Aralık 1987

ÇEVİRMENİN NOTLARI

Kitapta yer alan bazı yazar, sanatçı, yapıt ve yer adları, bazı felsefe, din ve edebiyat terim ve kavramları konusunda okurun merak edebileceği bilgileri burada sunmak istedim. Açıklamaları, elden geldiğince, Jorge Luis Borges'in bu ad, terim ve kavramları kullandığı bağlam kapsamında vermeye çalıştım. Luis Borges'in metinlerinin akışını bozmamak için, bu notları, metin içinde numaralandırmadım ve sayfa diplerine düşmedim. Meraklısı buraya bakar, diye düşündüm. (C. Ü.)

Galya Romalıların Gal adını verdiği Kelt kökenli halkın yaşadığı bölge. Bugünkü Fransa'yı, Belçika'nın bir bölümünü, Almanya'nın batısını ve İtalya'nın kuzeyini içine alır. Galya, Roma kültürünün önemli merkezlerinden biri olagelmiştir.

Porphyrios (yaklaşık 234-305) Eski Yunanlı Yeni-Platoncu filozof Porphyrios, Roma'da öğrencisi olduğu Plotinos'un yapıtlarını yayına hazırlamış, yaşamöyküsünü yazmıştır. Boethius tarafından Latinceye çevrilen *Eisagoge* adlı yapıtı, ortaçağ boyunca ders kitabı olarak kullanılmıştır.

Plotinos (yaklaşık 205-270) Eskiçağ filozofu Plotinos, Yeni-Platonculuğun kurucusudur. Derslerine katılanlar için yazdığı incelemeler, öğrencisi Porphyrios tarafından *Ennead* başlığı altında derlenmiştir.

İlkörnek Her şeyin ona göre yapıldığı düşünülen temel dayanak; başlangıç modeli; süreklilik taşıyan ilk imge ya da kalıp.

Retiro Buenos Aires kentinin kuzey kesiminde bir tren istasyonu ve park. Ispanyolcada *el retiro*, "geri çekilme, inziva, sığınak" anlamına gelir.

Scotus Erigena (810-877) İlâhiyatçı ve çevirmen Johannes Scotus Erigena, eski yazarların yapıtları üzerine yazdığı yorumlarla, Yunan felsefesini ve Yeni-Platoncu felsefeyi Hıristiyan inancı ile bağdaştırmaya çalışmıştır.

George Moore (1853-1933) İrlandalı yazar George Moore, döneminde yenilikçi bir romancı olarak kabul edilmiştir.

Thor Germen dillerinde "gökgürültüsü" anlamına gelen Thor, eski Germen halklarının ortak tanrısıydı. Kızıl sakallı, orta yaşlı, çok güçlü bir erkek olarak canlandırılırdı. Büyük bir savaşçıydı; kötü devlerin amansız düşmanı, ama insanlığın koruyucusuydu. Tanrılar sıralamasında genellikle Tanrı Odin'den sonra gelirdi.

Odin Iskandinav mitologyasında başlıca tanrılardan biri olan Odin, başlangıçtan beri bir savaş tanrısıydı. Kahramanları korur, ölen savaşçılarla Valhalla'da buluşurdu. Odin'e kurt ve kuzgun adanırdı. Tanrılar arasında büyük bir büyücü olan Odin, uzun boylu, yaşlı, uzun sakallı ve tek gözlü (bilgelik edinme karşılığında bir gözünü feda etmişti) bir adam olarak canlandırılırdı.

Rünik alfabe Avrupa'nın kuzeyinde (Britanya, Iskandinavya ve Izlanda) yaşayan Germen kökenli halkların M.S. 3. yüzyıldan 16. ya da 17. yüzyıla kadar kullandıkları yazı sistemi.

Hastings Çarpışması Normandiya dükü William'ın İngiltere kralı II. Harold'ı yenilgiye uğrattığı Hastings Çarpışması (14 Ekim 1066), İngiltere'de Anglosakson egemenliğini sona erdirmiş, Norman egemenliğinin başlangıcı olmuştur.

Elea Aralarında Parmenides ve Zenon gibi filozofların da bulunduğu Elea Okulu, İtalya'nın Lucania bölgesindeki bu antik kentte doğmuştur. Sokrates öncesi bir felsefe okulu olan Elea Okulu ya da Ele-

acılık, varlığı ve devinimi, her şeyin "bir" olduğu ilkesinden yola çıkarak açıklar. M.Ö. 5. yüzyılda gelişen Elea Okulu'nun temel savı, gerçek olan her şeyin durağan tek bir Varlık'la dolu olduğu, Varlık'a karşıt hiçbir şeyin var olamayacağıdır.

Armorica Galya'nın kuzeybatı uzantısının (bugün Bretanya) Latince adı. Kelt, Roma ve Frank dönemlerinde bugünkü Normandiya'nın batı kesimini de içine alırdı. Iulius Caesar döneminde, en önemlisi Venetler olan başlıca beş kabilenin yurduydu.

Vincenzo Dandolo (1758-1819) Venedikli kimyacı ve devlet adamı Vincenzo Dandolo, İtalya'da demokratik düşüncenin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. İtalya'nın ya da en azından Venedik'in demokratik bir cumhuriyet olmasını düşleyen Dandolo, Venedik oligarşisine karşı çıkan ayaklanmada önemli bir rol oynamıştır.

Vittore Carpaccio (1460-1525) Venedik Okulu'nun öyküsel konuları işleyen en ünlü erken Rönesans ressamı Vittore Carpaccio, psikolojik inceliklere yer verebilen, aynı zamanda kent görünümlerini işleyen ilk ve en büyük Venedikli ustadır. 19. yüzyılda John Ruskin, onun resimlerindeki mimarlık öğelerinin işlenişinden ve ışıklı atmosferden övgüyle söz etmiştir.

John Ruskin (1819-1900) İngiliz yazar, eleştirmen ve sanatçı John Ruskin, dekoratif sanatlarda ve mimarlıkta gotik canlandırmacılık akımının öncülüğünü yapmış, Victoria dönemi İngiltere'sinin sanat beğenisini derinden etkilemiştir. Hayatı boyunca birçok kez İtalya'ya ve Venedik'e giden Ruskin, *The Stones of Venice* (Venedik'in Taşları) adlı yapıtında, Venedik mimarlığının yükselişini ve gerilemesini incelemiştir.

Edward Gibbon (1737-1794) İngiliz tarihçi ve bilim adamı Edward Gibbon, İS 2. yüzyıldan 1453'e kadar Roma ve Bizans imparatorluklarının tarihini incelediği *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi) adlı yapıtıyla tanınır.

Bollini Geçidi Buenos Aires'te bir sokak.

Tierra del Fuego Ispanyolcada "Ateş Ülkesi".

Samuel Butler (1835-1902) İngiliz romancı, denemeci ve eleştirmen Samuel Butler, Victoria dönemine özgü sonsuz ilerleme düşünün çöküşünü önceden sezerek yazdığı *Erewhon* (1872) adlı yapıtında, düşsel bir ülkedeki yolculuk aracılığıyla çağdaş yaşam ve düşünce tarzlarını yermiştir. Samuel Butler, Homeros'un mizahı üzerine bir kitap yazmış ve *Ilyada* ile *Odysseia*'yı İngilizce düzyazıya aktarmıştır.

Ker Eski Yunan dininde, özellikle ölüm ve hastalıktan sorumlu olduklarına inanılan yıkıcı ruhlar. *Ker* sözcüğü, aynı zamanda, yazgı kavramına benzer bir anlamda da kullanılmıştır. Atina'da düzenlenen Anthesteria şenliği sırasında yeraltı dünyasından çıkıp ortalıkta dolaştığına inanılan ölü ruhlarına da *Ker* denirdi.

Parmenides (doğumu M.Ö. yaklaşık 515) Elea Okulu'nun kurucusu Eski Yunanlı filozof Parmenides, bazılarınca metafiziğin de kurucusu sayılmış, ortaya attığı bazı sorunlar yirminci yüzyılda Martin Heidegger tarafından yeniden ele alınmıştır.

Artakserkses Eski Farsçada Artahşatara diye bilinen Ahameniş kralı (M.Ö. 404-359/358) Artakserkses, II. Dareios'un (Dara) oğlu ve ardılıdır. *Mnemon* (Yunancada "Dikkatli") diye anılırdı.

Lafcadio Hearn (1850-1904) Japon kültürü ve edebiyatının Batı'da tanınmasına katkıda bulunmuş olan yazar, çevirmen ve gazeteci Lafcadio Hearn, Japonya üzerine birçok kitabının yanı sıra, *Kvaidan* adlı yapıtında doğaüstü öykülerini ve *haiku* çevirilerini toplamıştır.

Henri Frédéric Amiel (1821-1881) Cenevre'de estetik ve daha sonra felsefe profesörlüğü yapan İsviçreli yazar Henri Frédéric Amiel'in, *Fragments d'un journal intime* (Bir Günlükten Parçalar) adlı yapıtında, çağın kuşkuculuğuna karşı, değerlerin korunması için savaşım veren, olağanüstü düşünsel yeteneklere sahip duyarlı bir insan sergilenir.

Ferdinand Hodler (1853-1918) İsviçreli ressam Ferdinand Hodler, yirminci yüzyılın başlarında, manzara resimleriyle dışavurumcu ressamları büyük ölçüde etkilemiştir.

"Adını artık anımsayamadığım" Cervantes'in *Don Quijote* adlı romanı, "La Mancha'nın, adını artık anımsayamadığım bir köyünde..." diye başlar. Jorge Luis Borges, burada, *Don Quijote*'nin ilk tümcesine bir gönderme yapmaktadır.

Bay Falanca Jorge Luis Borges'in adını anımsayamadığı heykeltıraş, ABD'deki Pop Art akımına bağlı Isveç kökenli sanatçı Claes Oldenburg'dur. Oldenburg, malzeme olarak vinileks kullandığı yumuşak heykelleriyle ve "Dev Anıtlar" adını verdiği anıtsal boyutlardaki yapıtlarıyla tanınmıştır. Philadelphia kentinde, Pennsylvania Üniversitesi kampusundaki Van Pelk Kitaplığı'nın önünde yer alan "ortasından kırılmış düğme" biçimindeki heykeli de, bu tür anıtsal yapıtlarından biridir.

Epidauros Yunanistan'da, Peloponnesos Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan antik tecim merkezi Epidauros, M.Ö. 4. yüzyılda Hekimlik Tanrısı Asklepios adına yapılan Asklepieion ile ünlüdür. Epidauros kentinde, Genç Polykleitos'un yaptığı Epidauros Tiyatrosu, günümüze çok iyi durumda kalmıştır.

Zincire Vurulmuş Prometheus Eski Yunan tragedya ozanı Aiskhylos'un (M.Ö. 525/524-456/455), Victor Hugo, Percy Bysshe Shelley, Paul Claudel, Eugene O'Neill gibi birçok şair ve yazarı da etkilemiş olan ünlü yapıtı.

Titan Yunan mitologyasında Uranos (Gök) ile Gaia'nın (Yer) çocukları ve onların soyundan gelenler. Titanların, baştanrı Zeus tarafından Olympos'tan kovulan eski tanrılar olduğuna da inanılır. Orpheus mistisizminde, Titanlar, Dionysos'u yuttuktan sonra Zeus'un yıldırımlarıyla yok edilen kötü yaratıklar olarak kabul edilir.

Lento Italyancada "ağır, durgun, sürüp giden".

Montaner y Simon Bir Katalan yayınevi.

G. K. Chesterton (1874-1936) İngiliz eleştirmen, şair, denemeci, romancı ve öykücü G. K. Chesterton, Jorge Luis Borges'in vazgeçemediği yazarlardan biridir. Alegorik romanı *The Man Who Was Thursday* (Bay Perşembe) ile ünlüdür. Dedektif rahip Brown'ı konu

alan dizi romanları, roman ile toplumsal eleştiriyi en başarılı biçimde kaynaştırdığı yapıtlarıdır.

Midgarthormr *Midgardr*, Eski Iskandinav dilinde "Dünyanın Ortası" anlamına gelir; Iskandinav mitologyasında, dünyanın orta yeri, insanlığın, yaratılan ilk varlık olan dev Aurgelmir'in gövdesinden yapılmış evidir. Söylenceye göre, tanrılar, Aurgelmir'i öldürüp gövdesini evrenin boşluğuna yuvarlarlar ve *Midgardr*'ı oluşturmaya başlarlar. Aurgelmir'in eti toprağa, kanı okyanuslara, kemikleri dağlara, dişleri kayalıklara, saçı ağaçlara, yeryüzünün üzerine üflenen beyni de bulutlara dönüşür. Dört cüce tarafından taşınan kafatası, gök kubbeyi oluşturur. Güneş, Ay ve yıldızlar, kafatasının içinde yanan kıvılcımlardan meydana gelir. Eski Germen halklarının ortak tanrısı olan ve Germen dillerinde "gökgürültüsü" anlamına gelen *Thor*'un başlıca düşmanlarından biri, kötülük simgesi olan *Midgardr Yılanı* ya da *Jörmungandr*'dır. İnanışa göre, Thor, *Midgardr Yılanı*'nın kafasını ezmeyi başaramamıştı. Bu ikisinin yazgısında, tanrılar ve insanlar dünyasının sonu olan Ragnarök'te dövüşerek birbirlerini öldürmek vardı.

Robert Graves (1895-1985) İngiliz şair, romancı ve eleştirmen Robert Graves, şiirlerinin yanı sıra, *I, Claudius* (Ben, Claudius) gibi Akdeniz uygarlıklarını konu alan tarihsel romanlar yazmıştır. Özellikle *The Golden Fleece* (Altın Post) adlı romanı için araştırma yaparken, mitologya konusunda geniş çaplı bir araştırmaya yönelmiş ve bu çalışmaları sonucunda, en çok tartışma konusu olan *The White Goddess* (Beyaz Tanrıça) adlı yapıtı ortaya çıkmıştır. Graves, bu yapıtında, kökleri uzak geçmişe dayanan, ama Hıristiyanlık sonrasında da etkisini sürdüren, her şeyden önemli bir dinin varlığından söz eder. Bu dinin temelinde bir tanrıçaya tapınma yer alır; bu tanrıça, örneğin, gerçek şairin şiirlerini yönelttiği Esin Perileri biçiminde belirir.

Juan Manuel de Rosas (1793-1877) Arjantin'de büyük sığır çiftlikleri bulunan bir aileden gelen Juan Manuel de Rosas, ulusal birliğin sağlanmasından önce Buenos Aires'te başkan seçilmiş ve uzun yıllar diktatörce yöntemlerle iktidarda kalmıştır. Daha sonra ülkeden kaçmış, yirmi beş yıl sürgünde yaşadığı İngiltere'de ölmüştür.

Macedonio Fernández (1874-1952) Arjantinli yazar ve düşünür Macedonio Fernández, Jorge Luis Borges'in anılarından hiç eksik olmaz. Borges, yazdıklarından çok sohbetine hayran olduğu Macedonio'nun şu sözünü birçok yerde anmıştır: "Biz şimdi konusunda ne kadar cahilsek, tarihçiler de geçmiş konusunda o kadar bilgilidir."

Once Buenos Aires kentinin batı kesiminde bir mahalle.

Léon Bloy (1846-1917) Tinsel yeniden doğuşun acı ve yoksulluk yoluyla gerçekleşebileceğini savunan Katolik romancı ve eleştirmen Léon Bloy, aralarında romancı Joris-Karl Huysmans, felsefeci Jacques Maritain ve ressam Georges Rouault'nun da bulunduğu bir arkadaş topluluğuna tinsel yol göstericilik yapmış, bu kişilerin Katolik Kilisesi'yle yeniden barışmasında etkili olmuştur. Bloy'un yapıtlarında, acı çeken ve yoksulluk yaşayan insan, Kutsal Ruh'un bağışlamasıyla günahlarından arınır ve evrenin gizlerini kavrar. Jorge Luis Borges ise, Bloy'un, Katolikliği ateşli bir biçimde savunmasına karşın, tıpkı Blake ya da Swedenborg gibi, kabul olunmuş dinsel inançlara aykırı düşünceler taşıyan biri olduğunu yazmıştır.

Leandro Alem (1842-1896) Arjantinli siyaset adamı Leandro Alem, *Union Civica Radical* adlı bir halkçı siyasal partinin kurucusudur. Arabasında tabancayla intihar etmiştir. Jorge Luis Borges, ilk başlarda, sırf dedesi Leandro Alem'in yakın dostu olduğu için radikalliği seçmiş, ama çok geçmeden kendisinin "doğuştan tutucu" olduğunu kavrayarak Tutucu Parti'ye katılmıştı. Borges, Tutucu Parti'nin seçimleri hiçbir zaman kazanamayacağını söyleyenlere şu yanıtı vermişti: "Bir beyefendinin ilgisini ancak kaybedilmiş davalar çekebilir."

Estanislao del Campo (1834-1880) Arjantinli yazar Estanislao del Campo, "goşo tarzı" halk şiirleri yazan bir kentliydi. En ünlü yapıtı olan *Fausto* adlı destanında, yalnızca goşoların hayatını mizah dolu bir anlatımla ele almakla kalmamış, Gounod ve Goethe'nin yapıtlarını da alaya almıştır. Jorge Luis Borges, Campo'nun "bir süvari subayı olduğunu ve süvari birliklerinin de goşolardan oluştuğunu" belirtmiş, ancak o günlerde ortalıkta goşolardan başka kimsenin bulunmadığını eklemeden de edememiştir. Gerçekten de, 1860'larda Arjantin bir "goşolar ülkesi"ydi.

Brennus M.Ö. 390'larda Roma'yı ele geçiren Galyalı çetenin reisi Brennus, kaynaklara göre, Roma ordusunu bozguna uğratmış, Roma kentini yağmaladıktan sonra Campidoglio tepesini kuşatmış, sonunda Romalıların fidye önerisini kabul ederek, ganimetleriyle birlikte rahatça çekip gitmiştir. Roma tarihçilerinden Livius'un verdiği bilgiye göre, fidye parasını ölçerken Galyalıların hile yaptıklarının anlaşılması üzerine, Brennus şu ünlü sözü haykırmıştır: "*Vae victis*!" (Veyl mağluba!)

Jean Calvin'in kader öğretisi 16. yüzyıl Protestan Reform hareketinin en önemli ilâhiyatçılarından, Calvinciliğin kurucusu Jean Calvin (1509-1564), Tanrı'nın, yalnızca inayetine kavuşacakları değil, cezalandıracağı kulları da ezelden belirlediğini ileri sürüyordu. "İkili kader öğretisi" olarak bilinen bu sava göre, kimin kurtuluşa ereceği, kimin sonsuz cezaya uğrayacağı, kişilerin imanına ya da erdemlerine değil, bütünüyle Tanrı'nın iradesine bağlıydı.

Minotauros Yunan mitologyasında, Girit Adası'nda yaşayan, gövdesi insan, başı boğa biçiminde canavar. Söylenceye bakılırsa, Tanrı Poseidon, kurban etmesi için Kral Minos'a bembeyaz bir boğa gönderir. Ama Minos boğayı kurban etmeyip beslemeye başlayınca, Poseidon ceza olarak Minos'un karısı Pasiphae'nin gönlünü boğaya kaptırmasını sağlar. Pasiphae'nin boğayla birleşmesinden doğan Minotauros, mimar Daidalos'un Minos için yaptığı, labirentlerle dolu bir saray olan Labyrinthos'a kapatılır.

Leopoldo Lugones (1874-1938) 20. yüzyıl başlarında Arjantin'in kültürel hayatında önemli rol oynamış olan şair ve eleştirmen Leopoldo Lugones, aralarında Jorge Luis Borges'in de bulunduğu genç kuşak yazarlarını etkilemiş, ülkede ulusal bir sanat ve eğitimin gelişmesine ön ayak olmuştur. Lugones'le ilgili küçük bir kitap yayımlayan ve seminerler veren Borges, "Barok üslubunu kabul edecek olursak, Lugones büyük bir yazardı," demiştir.

"Edebiyatta kımıltısız diye anılacak kadar ağır akışlı bir ırmak" Jorge Luis Borges, burada, psikolojik yapıtlarıyla tanınan Arjantinli yazar Eduardo Mallea'nın (1903-1983) *La Ciudad junto al rio immovil* adlı romanına göndermede bulunuyor.

Ei Tigre Buenos Aires kentinin kuzeybatısında, yüzlerce adacıktan oluşan bir takımada.

Milonga Arjantin'de, yirminci yüzyıl başlarında, tangodan önce ortaya çıkmış bir dans olan milonganın, goşolarla bağıntılı olduğu ileri sürülmüştür.

Pehuajo Arjantin'de, Buenos Aires eyaletinde bir kent.

King Vidor (1894-1982) 1920'li ve 1930'lu yıllarda Hollywood'un en yaratıcı film yönetmenlerinden biri olan King Vidor'un en önemli yapıtları arasında "Büyük Resmigeçit", "Kalabalık", yalnızca Siyah oyuncularla çekilen ilk Hollywood filmi "Hallelujah!", "Düğün Gecesi", en iyi yönetmen dalında Oscar'a aday gösterildiği "Hata" ve "Ağaç Ağaçtır" sayılabilir.

Raymundo (Ramon ya da **Raimundo) Lulio** (1235-1316) Başlangıçta misyonerlik çalışmalarında Katolik inancı desteklemek amacı güden, ama aynı zamanda bütün bilgi dallarını birleştirmeye de çalışan bir "gerçeği bulma sanatı"nın yaratıcısı olarak bilinen Katalan mistik ve şairin, Katalan dilindeki özgün adı Raymond (ya da Raymund) Llull'dır. Latince, Arapça ve Katalanca yazan Llull'ın en önemli yapıtı, ilâhiyat, felsefe ve doğa bilimlerini de kapsayan bütün bilgi türlerini birbirleriyle ilişkilendirmek ve bunların tanrının evrendeki varlığını nasıl açığa vurduklarını göstermek amacıyla simgesel sayı sistemleri ve birleştirici çizgiler gibi karmaşık tekniklere ve mantığa başvurduğu *Ars Magna*'dır (Büyük Sanat).

Fritz Mauthner (1849-1923) Alman yazar ve tiyatro eleştirmeni Fritz Mauthner, felsefede insan bilgisinin eleştirisinden türeyen kuşkuculuğu savunmuştur. Eyleme dayalı bir hayatla sözleri ve ideolojileri küçümseyen bir tutumu birleştirdiği için Bismarck'a hayranlık duyan Mauthner, sözcüklerin kavramları dile getirmede yetersiz kaldığına ve gerçekliği zorunlu olarak çarpıttığına inanıyordu; ona göre, sözcükler yalnızca şiir için geçerliydi. Jorge Luis Borges, Mauthner'in, çok kötü romanlar yazmış olmasına karşılık, felsefe incelemelerinin olağanüstü olduğunu söylemiştir.

Manuel José de Lavardén (1754-1809) Arjantinli şair Manuel José de Lavardén, Rio de la Plata (River Plate) üzerine şiiriyle ünlüdür.

Jorge Manrique (1440-1479) Özellikle lirik şiirleriyle tanınan İspanyol subay ve yazar Jorge Manrique'nin en tanınmış yapıtı, Paredes kontu ve Santiago askerî tarikatının başkanı olan babası Rodrigo Manrique onuruna yazdığı *Coplas por la muerte de su padre* (Babasının Ölümü İçin Dörtlükler) adlı lirik şiirdir. Manrique, Longfellow tarafından İngilizceye çevrilen bu şiirinde, insan hayatlarını denize karışan ırmaklara benzetir.

Junin Güney Amerika'nın 1824'te İspanya'ya karşı verdiği ulusal bağımsızlık savaşının ilk büyük çarpışması, Peru'nun Junin bölgesinde gerçekleşmiştir.

José Gervasio Artigas (1764-1850) Latin Amerikalı devrimci önder ve komutan José Gervasio Artigas, Uruguay'ın bağımsızlık savaşının babası sayılır.

Francisco Solano Lopez (1826-1870) Paraguay'da 1844 yılında diktatörlüğünü ilan eden Carlos Antonio Lopez'in oğlu olan Francisco Solano Lopez, 1862'de babasının yerine geçmiştir.

Vara İspanyolcada, yaklaşık 1 metrenin karşılığı olan eski bir uzunluk birimi.

William Blake (1757-1827) İngiliz şair, ressam, oymabaskı ustası ve mistik William Blake, sanatta yeni, yalın ve duyguların doğrudan aktarıldığı bir düşünce ve anlatım tarzı yaratmıştır. Yoksulluğun sınırında yaşayan Blake, terk edilmiş bir durumda ölmüş, günümüzdeki ününe ölümünden uzun yıllar sonra erişmiştir.

Xul-Solar (1887-1963) Arjantinli mistik, ressam ve dilbilimci Xul-Solar'ın gerçek adı, Oscar Agustin Alejandro Schulz Solari idi. Schulz'u "Xul" olarak, Solari'yi de "Solar" olarak değiştirmişti. Xul-Solar, Jorge Luis Borges'in üç kitabını resimlemiştir. Borges, *Bir Özyaşamöyküsü Denemesi*'nde, "Xul-Solar'ın, bir bakıma, bizim William Blake'imiz olduğu söylenebilir," demiştir.

Tao-te Ching Çincede "Yüce Aklın Erdeminin Klasiği" anlamına gelen *Tao-te Ching*, Çin felsefesinin klasiklerinden biridir. *Tao-te Ching*'de, düzensizlik içindeki bir imparatorlukta uyum ve dinginliği yeniden sağlamaya yönelik bir yaşama biçimi ya da yolu önerilir.

Emanuel Swedenborg (1688-1772) İsveçli bilim adamı, filozof ve mistik ilâhiyatçı Emanuel Swedenborg, insan anatomisi ve fizyolojisini, kana ve beyne özel önem vererek incelemiştir. Ama asıl amacı, ruhun ölümsüzlüğünün duyularla algılanmasını sağlamaktı. Anatomi araştırmalarıyla geçen yıllar derin bir dinsel bunalımla sona ermiş, Swedenborg bundan sonra Kitabı Mukaddes'i yorumlamakla ve "melekler ve ruhlar dünyasında duyup gördüklerini" aktarmakla uğraşmıştır. Swedenborg, daha sonraları Balzac, Baudelaire, Ralph Waldo Emerson, William Butler Yeats ve Strindberg gibi yazarlara esin kaynağı olmuştur.

F. H. Bradley (1846-1924) Mutlak idealizm okuluna bağlı İngiliz filozof F. H. Bradley, "gerçekliği içermesi mümkün olmayan düşünceler yerine, gerçekliğin uyumlu yapısını kavrayabilecek olan duyguları" önermişti. T. S. Eliot, Harvard Üniversitesi'ndeki felsefe doktorası tezini Bradley üzerine yazmış, bu çalışma daha sonra kitap olarak da yayımlanmıştır.

Nicolas Boileau (1636-1711) Fransız ve İngiliz edebiyatında klasik ölçütlerin benimsenmesinde önemli rol oynamış Fransız şair ve edebiyat eleştirmeni Nicolas Boileau'nun, klasik şiir yazımının kurallarını belirlediği *L'Art Poétique* (Şiir Sanatı) adlı manzum didaktik yapıtı, İngiliz Augustus Dönemi şairleri Dr. Johnson, John Dryden ve Alexandre Pope'u önemli ölçüde etkilemiştir.

Lauterbrunnen'in Staubbach'ı Jorge Luis Borges, burada, İsviçre'nin en güzel vadilerinden Lauterbrunnen'deki Staubbach çavlanından söz ediyor.

Colonia del Sacramento Portekiz sömürgecilerinin (daha sonraları da onların torunları Brezilyalıların) on yedinci yüzyılda Rio de la Plata kıyılarında kurdukları bir askerî ileri karakol mevkii (bugün Uruguay sınırları içinde). Yüz elli yıldan fazla bir zaman boyunca İspan-

yol (yani Kastilyalı) yerleşmeciler ve onların torunları (yani Uruguaylılar ve Arjantinliler) tarafından sürekli kuşatılmış ve en sonunda 1828'de, Brezilya Savaşı'nda İspanyolların eline geçmiştir. Jorge Luis Borges, burada, tarihin bu kesiti ile çok daha eski bir savaşı, Aljubarrota Çarpışması'nı bir araya getirmektedir. Portekizliler, 1385'te Aljubarrota'da Kastilyalıları bozguna uğratarak bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

Bartolomé Mitre (1821-1906) Devlet adamı, asker, yazar ve çevirmen Bartolomé Mitre, 1862-68 yılları arasında Arjantin devlet başkanı olmuş; 1874'te başkanlığa yeniden adaylığını koymuş, ama yenilince seçime hile karıştırıldığı gerekçesiyle devrimci bir ayaklanma başlatmış; ancak yenik düşerek teslim olmuştur. Jorge Luis Borges'in dedesi, bu ayaklanmada Mitre'nin yanında yer almış ve Mitre teslim olduktan *birkaç dakika sonra* ağır biçimde yaralanmıştır. Mitre, Dante'yi İspanyolcaya çevirmiştir.

Şinto Japonca *şinto* sözcüğü "tanrıların yolu" demektir. Japonların geleneksel çoktanrıcılığının ilke ve kurallarından oluşan dine Şinto ya da Şintoculuk denir. Şinto yorumcusu Hirata'nın dediği gibi, "Bütün ölüler tanrıdır". Onların ruhları bütün doğayı yönetir; kendilerine saygı gösterilince iyicil, gösterilmeyince kötücül olurlar; iyilikler de, kötülükler de onlardan gelir. Tanrılar, onların çeşitli doğa varlıkları olarak biçimlenmiş belirimleridir.

İzumo Japonya'nın Honşu Adası'nda bir kent olan İzumo, Şinto dininin merkezi olarak tanınır. Kent yakınlarındaki Taişa'da, Japonya'nın en eski Şinto tapınağı olan Izumo Taişa bulunur. İzumo'da çok sayıda başka tapınak ve gömüt de vardır. Şinto tanrılarının her yıl ekim ayında küçük tapınaklardan birinde buluştuğuna inanılır.

***Kanci*'ler** Japoncanın yazımında kullanılan, Çin karakterlerinden uyarlanmış işaretler diye tanımlayabileceğimiz *kanci*'ler, genellikle ad, eylem kökü, sıfat ve başka önemli sözcüklerin yazımında kullanılır.

Haiku 5, 7 ve 5 heceli üç dizeden oluşan bir Japon şiir türü olan *haiku*, özellikle Edo döneminde (1603-1867) büyük usta Matsuo Başo tarafından geliştirilmiştir. Önceleri *haiku*'nun konusu sınırlıydı; nes-

nel bir doğa betimlemesiyle mevsimlerden biri akla getirilir, böylece okurda, sözü edilmeyen, ama belirli bir duygu uyandırılırdı. Daha sonra konular çoğaldıysa da, *haiku* olabildiğince az sözcükle çok şey anlatan bir şiir türü olarak kaldı. *Haiku*'nun Başo dışındaki ustaları arasında on sekizinci yüzyılda Buson, 18. ve 19. yüzyıllarda Kobayaşi Issa ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Masaoka Şiki sayılabilir.

Palimpseste Yazısı silinerek üzerine başka yazılar yazılmış parşömen.

Samothrake Nikesi Yunan mitologyasında zafer tanrıçası olarak bilinen Nike'yi betimleyen sanat yapıtları arasında *Samothrake Nikesi* de (M.Ö. yaklaşık 424) vardır. Bugün Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan bu heykel, 1863'te Yunanistan'ın Samothrake Adası'nda bulunmuştur; bir deniz savaşının anısına Rodoslular tarafından M.Ö. yaklaşık 203'te dikildiği sanılmaktadır.

Atlas, Borges'in dünyanın farklı şehirlerine yaptığı gezilerde biriktirdiği anıları, gözlemleri ve düşleri harmanlayan benzersiz bir metin.

Borges, İstanbul'da,
Sultanahmet Camii'nin önünde.

Atlas, Jorge Luis Borges'in tüm kitaplarından farklı bir kitap. Borges ile eşi María Kodama'nın, dünyanın dört bir köşesinde benzersiz sesleri, dilleri, alacakaranlıkları, kentleri, bahçeleri, insanları keşfedişlerinin seyri içinde ortaya çıkan bir atlas. Havasını içlerine çektikleri İstanbul, Venedik, Atina, Cenevre, Roma, Paris ve Madrid gibi şehirlerin görüntüleriyle Borges'in metinlerinin bir harmanı. _Atlas_, söz ile imgenin Borges'çe buluşması. Yeryüzünün ruhundan doğmuş düşlerin, zamanın örgüsünde buluşması. Sarp dağlar, duru denizler, büyülü adalar arasında bir yazınsal çağrışımlar yolculuğu. Borges'le birlikte, zamanın dışında bir zamana açılmak ve evrenin dilini öğrenmek isteyen okur için bulunmaz bir yolculuk daveti.

"Bilinmeyeni keşfetmek, yalnızca Sinbad ya da Kopernik'e vergi değil. Her insan bir kâşiftir."

JORGE LUIS BORGES

iletişim

ISBN 13: 978-975-05-1450-0
9 789750 514500